

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha Ayverdi

Mehmet Kaplan

Mücteba İlgürel

Ali Yardım

Tâhire Âmetullah (Ter : Mustafa Tahrallı)

Fevziye Abdullah Tansel

İ. Aydın Yüksel

Necat Birinci

Yıl : 9

Nisan 1980

Sayı : 2

AKADEMİ MECMÛASI

Yıl : 9

Nisan 1980

Sayı : 2

Mecmûamızdaki yazılar kaynak gösterilerek ıktıbas edilebilir.

Kubbealtı Akademi Mecmûası, üç ayda bir çıkar, akademik mecmûadır.

Sahibi : Kubbealtı Cemiyeti adına İdâre Heyeti Başkanı : İlhan Ayverdi, Yazı İşleri Müdürü : Ayşe Özden

Fiâtı 50.— TL., yıllık abone bedeli 200. —TL. dir. Dış ülkeler için abone bedeline posta ücreti ilâve edilir : Her sayının ücreti, Avrupa için 18.— TL. Amerika için 30.— TL. dir. (Abonelerin, değışen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur.) İlan ve reklâm, milli kültürümüze hizmet eden müesseselerden alınır; tam sahife 3000, yarım sahife 1600 liradır.

Adres : Çarşıkapı, Yeniçeriler Caddesi, Nu. 81 İstanbul : P.K. 107 —

Bayazıt. Tel. 22 95 17

Basıldığı yer : BAHA MATBAASI

İÇİNDEKİLER

		Sahife
Ne Oldu Bize?	Sâmiha Ayverdi	5
Bir Padişah Çadırı Tasviri	Mehmet Kaplan	9
Osmanlı Devletinde Teftiş Hareketleri	Doç. Dr. Mücteba İlgürel	15
Hicret Marşı	Ali Yardım	23
Ya Hayre Halkı'llâh — Ey Mahlûkatın En Hayırlısı —	Tâhire Âmetullah (Ter. : Mustafa Tahrah)	31
Türk Şiirinde Sâde Türkçe, Hece Vezni ile Yazma Halk Edebiyatından Faydalanma Cereyânı ve Sirozlu Sa'dî'nin Destanları	Fevziye A. Tansel	34
Edirne'de Bâyezid-i Velî Külliyesi	İ. Aydın Yüksel	47
Ahmet Mithat Efendi'nin Önemli Bir Romanı : Müşâhedât	Necat Birinci	55
Kubbealtı Akademik Seminerleri Ocak 1980 Programı		74
Mart 1980 Programı		75
Nisan 1980 Programı		76

NE OLDU BİZE?

Sâmiha AYVERDİ

Medeniyetler, hem dış manzaraları hem de iç yapılarının istilâ orduları olan dilleri, sesleri, duyuş ve düşünüşlere hâkim olan kültürleri ile geldiğine göre, kendi medeniyetlerinden çıkıp, bu farklı medeniyetlere angaje olan milletler için, elbise giydirilmiş iskeletler gibi, sirk çadırlarının yarı korkulu yarı gülünç numaralarına çıkmış oyunculara benzemek mukadderdir.

Ne yazık ki Müslüman - Türk de, etini döküp kuru iskelet bıraktığı Şark medeniyetinin üstüne geçirdiği bir iğreti Garp kaftanı ile dolaşıp gezerken, ele güne karşı, ne kadar gülünç olduğunun farkına varmayacak bir koyu dalgınlık içindedir.

Bin şu kadar yıllık Şarklı Türk, kendine Garplı dedirtebilmek için hazinelerini bir pula sattığı hâlde, karşılığında ne buldu, ne kazandı? Garp, bu kendisine saf saf yanaşıp sokulan iltifat ve alâka görebilmek için, şerefli târihini bile çiğneyen milleti bağrına bastı mı? Âlimleri ile, şâirleri ile, kilisesi, asilleri ve her sınıf halkı ile ağızbirliği ederek barbar dediği Türk'e, şimdi medenî mi demektedir? Demez. Hem diyemez de. Zirâ Garplı Avrupa, Şarklı Türk'ün karşısında asırlarca yenilmiş ve dize gelmiştir. Hem de, sille-i tevhîdin teslîse zaferi tecellî etmekle, kini daha da kamçılanmıştır.

Hiç bu öfkeli utanç ve eziklik, affedilebilir, unutulabilir mi?

Şu da var ki Avrupa'yı bugün tedirgin eden, hattâ nefret hissini durmadan mayalayıp kabartan, o dayasını yemiş olduğu milletin, kendisinde bulunmayan fazilet, meziyet, mertlik ve üstünlüğe sâhip oluşudur. Onun için de Avrupa, düşmanın ruh ve mânâ üstünlüğünü de hazmedememiş ve gurûruna yedirememiştir. Bu duygu, derûnî olgunluğa erişememiş fertlerin ve cemiyetlerin düştüğü bir çeşit ruh hastalığı, ruh zâfı olarak tabîî görülmek ve affedilmek icâb eder.

Satılmış câriyeler gibi, efendisine tâbî olmayı vazife bilenlerin çâresizliği içinde, Garb'a kur yapmak ve ne derse dinlemek ne söylerse işlemek neyi severse beğenmek ve benimsemek, artık kendini inkâr eden kozmopolit veyâ ölçüsü endâzesi kalmamış gâfil ve câhil zümrelerin hayatlarına elkoyar olmuştur. Öyle ki Garp'tan gelen tekliflerin, görenek ve geleneklerin, hattâ haçlı an'anelerin aksini ihtiyâr etmek, bu taklitçi zümreler tarafından görgüsüzlük damgasını yemiştir.

İşte meselâ, bir Türk - İslâm sentezinin müşterek malı olan bayramın yeri, idhâl malı yılbaşı tarafından işgâl edilmiştir.

Bayramı, asırlık tahtından söküp kurumuş çınarlar gibi yere yıkan zihniyet, günü gelip kapısına dayandığında, yüzüne dahî bakmadan yanından kaçmayı mârifet saymıştır. Büyüğünün elini öpmez, küçüğüne elini öptürmez olan bu hasta sosyete, çocuklarını, değil bayram yerine götürmek, gezdirip hoşlamak, onlara bayramlık dahî almaya lüzum görmüyor. Noel baloları dururken, Noel ağaçlarının dibine hediyeler dizerken, bayram hediyesine de lüzum mu olur, diyor.

İmansız münevveri ve taklitçi câhili ile Garb'a teslim olan bir cemiyeti, ve bu cemiyetin asırların arkasından gelmiş temel kâide ve millî saltanatını, yabancı kültürlerin istilâ orduları, elbette yıkacaktı. Yıkta da.

Görenekler ve gelenekler kıyımı öylesine almış yürümüş bulunuyor ki, doğru iğri, dışarıdan her geleni makbûl tutan

zihniyet, târihî ve millî değerlerimizden daha neleri götürmüş ve yerlerine neleri getirmiştir?

Yağmurlar yağar, kış rüzgârları eserken, İstanbul mahallelerinde hindi sesleri hindi sürüleri duyulur ve görülür olmuştur. Soğukla hiç de araları iyi sayılmayan bu nâzik kümes hayvanları, bizim çocukluğumuzda, kışa karşı dâimâ itinâ ile muhâfaza edilirdi. Şimdi ise, sokak sokak gezdirilen sürüler, en umulmadık âileler tarafından kapışılarak satın alınıyor ve kısa zamanda sürü sâhibinin elinde kuru bir değnek kalıyor.

Öyle ya, Garp, yılbaşında hindi yerken, bu an'ane, Türkler tarafından nasıl çiğnenir, nasıl tatbîk edilmez?

Gene idhâl malı bir anneler gününün, bizim için yüz kızartıcı alışkanlığı ile karşı karşıya bulunuyoruz.

Anneler günü de ne demek?

Bu dikilir dikilmez meyve veren sihirli bir ağaç gibi, cemiyet tarlasında kendini göstermesi ile boy atması bir olan yabancı, sun'î yapmacıklı ve taklit bir âdetten başka nedir?

Türk, Garplı gibi, anasını senede bir gün hatırlamaz. Bizde, yılın üç yüz altmışbeş günü hep analarımızın günüdür.

Yaşlılığında anasını huzur evine atan Garplı, ya postahânelerde hazır bekleyen telgrafın altına imzâsını koyarak annesinin adresine yollar, en kabadayısı, bir hediye ile anasının karşısında şöyle bir çıkıp geçer.

Türk'ün anası, gençliğinde, ihtiyarlığında, sağlığında hastalığında evlâdını baş ucunda hâzır nâzır bulur. O, evin bereketidir, baş tâcidir.

Köşesinde, sanki hayâl gibi, gölge gibi sessiz ve güçsüz otursursa da, gönlünden, evlâtlarının üstüne akan bir hayır duâ çeşmesi, gece gündüz çağlar durur.

Müslüman - Türk âilesinde «Cennet anaların ayakları altındadır» ikâzı, gerçekten de evlâdı ananın ayağı altına yatırarak, onu, daha dünyâda iken, huzur ve vicdan cennetine kavuşturur.

Türk cemiyetinin asil ve nezih çizgilerini çok iyi bilen, bildiği kadar da içinde yaşayan ve bugünün içtimaî keşmekeşinden ise aşırı ölçüde tedirginlik duyan bir zat tanırım. Dâimâ

menfidir, ümitsizdir, hâle de geleceğe de âit her gayret ve himmet karşısında : «Faydasız!» diyerek muhâtabının içini kartartacak kadar kötümserdir.

Geçen seneler, sessiz sadâsız hacca gittiğini duyduk. Avdetinde, ağızından işitmeğe alışık olmadığımız bir hüküm çıkararak herkesi şaşırttı. Anlattığı hâdise şu idi : Bir genç kötürüm babasını da berâberinde hacca getirmiş ve hasta adam, yürüyemediğinden, tavâfı, babasını sırtında taşıyarak yaptırmış. Dos-tumuz :

— Demek daha bitmemişsiz, arada böyleleri de kalmış... şaşıtm doğrusu... diyerek, cemiyette hâlâ bir sütü temiz evlât örneği görmüş olması, onu gerçekten şaşırtmış bulunuyordu.

Ama ben hiç şaşmadım. Türk ahlâk ve karakterini, hırsız korkusundan mücevherini çıkınılayıp koynunda saklayacak kadar titizce muhâfaza eden bir zümre elbette ki mevcuttu.

Şuursuz ve taklitçi kütlenin müzelik mumyalar gibi gördüğü bu üstün Türk; ahlâk, an'ane, iman ve millî târihi bereketleri, Amerikalı'nın Avrupalı'nın senede bir kere hatırladığı anasını, Türk'ün üçyüz altmış beş gün fâsılasız unutmadığını, elbette bir gün dünyâya duyuracaktır.

BİR PADİŞAH ÇADIRI TASVİRİ

Mehmet KAPLAN

İslâmlıktan önceki Türk medeniyetine «Atlı Göçebe Medeniyeti» denildiği gibi «Çadır Medeniyeti» de denir. Bunun sebebi bu devirde hayvan sürüleri, bilhassa at besleyen Türklerin, bu hayat tarzı icâbı çadırlarda yaşamış olmalarıdır.

Fakat bu çadırlar, bugünkü amele veyâ çingene çadırları gibi basit çergelerden ibâret değil, örnekleri Topkapı Sarayı'nda, bir örneği de Viyana Askerlik Müzesi'nde bulunan bârgâhlar nev'inden muhteşem otağlardır.

Bunlar kullanıldıkları yer ve işe göre, çeşitli şekillerde yapılıyordu. Göç için olanlar büyük arabalar üzerine kuruluyor, bir araya geldikleri zaman bir şehir manzarası arz ediyordu. Âşık Paşazâde Anadolu'ya gelen Türkleri «göçer evli Türk» diye tavsif eder.

Göktürk hâkânına elçi olarak giden bir Bizans târihçisi, eski Türk çadırlarının ihtişamını ayrıntılı olarak şöyle tasvir ediyor :

«Hâkan, sefiri, otağında altın bir taht üzerinde kabûl etmişti, bu tahtın iki tekerleği vardı ve icâbında bir atla çekilebilirdi. Tekmil çadır, en güzel renklerle pek mâhirâne işlenmiş ipekli mensûcatla müzeyyendi.» Yine bu müverrih, Bizanslıların gördüğü diğer çadırlardan da bahsediyor: «Bu çadırlardan birinde heykeller, üzerine hâkanın ziyâfetlerde uzandığı bir yatak (sedir), altından yapılmış destiler, ibrikler vardı. Diğer ikinci bir çadırda, dört altın tavus üzerine müstenit müzehhep bir taht vardı ve içeri girerken, gümüşten mâmûl evânî ve hayvan resimleri ile dolu arabacıklar göze çarpıyordu ki, müverrihin sarîh ifâdesine göre, bu evânî hiç de Bizans'dakilerden kıymetsiz değildi. Yine bir Bizanslı müverrih de, Türklerin Acemler-

den aldıkları altınlardan yaptıkları yataklardan, sandalyelerden, kupalardan, sedirlerden, kürsülerden, atlara ve silahşörlüğe âit tezyinattan bahsediyor¹.

Bu tasvir, Türklerin hayat tarzları icâbı çadırlarda yaşamış olmakla berâber, ne kadar yüksek, ihtişamlı bir medeniyet seviyesine yükseldiklerini açıkça gösterir. Türkler yerleşik medeniyete geçince, eski medeniyetlerine âit ihtişamlı zevk ve üslûplarını bu maddelere geçirdiler. Türklerin Anadolu'yu fethettikten sonra kurmuş oldukları san'at âbideleri, onların oturma yerlerine verdikleri önemi açıkça gösterir.

Kendilerini dâima gök ile yer arasında hisseden Türklerin başlıca inançları gök dini ile cihangirlikti. Eski Türk şamanları göklere çıkıyorlar, akıncılar ise yeryüzünü fethetmeye çalışıyorlardı. Yaşadıkları tabiat, din ve sosyal hayat onlarda bir yücelik, kudret ve ihtişam duygusu yaratmıştı. Bu duygu onların san'at eserlerine de aksediyordu.

Şamanizmde çadır, yeryüzü ile gökyüzünü birleştiren bir mânâ taşıyordu. Oğuz Kağan, hayâtının son yıllarına doğru, kazandığı toprakları oğullarına üleştirirken, yapılan merâsimde büyük bir ordugâh kurdurmuştu. Sağ ve sol yanına diktirdiği kırk kulaç direklerden birinin üstüne bir altın tavuk, ötekisinin üstüne bir gümüş tavuk koydurmuştu. Bunlardan birinin dibine bir kara koyun bağlanmıştı². Bu tasvir, gözönünde, dinî bir merâsim için kurulan büyük bir çadır hayâli yaratıyor.

Dede Korkut Kitabı'nda bâzı hikâyeler muhteşem çadırların kuruluşunu tasvir eden cümlelerle başlar. Bunlardan birisinde şöyle deniliyor :

Bir gün Kam Gan oğlu Han Bayundur yirinden turmuş idi. Şâmi günlüğü yir yüzüne dikdürmüş idi. Ala sayvan gök yüzüne aşanmış idi. Bin yirde ipek halıçası döşenmiş idi»³.

1 Köprülüzâde Mehmed Fuad, Türk Edebiyatı Târîhi, İstanbul 1926, s. 19. Ayrıca bk. Abdülkadir İnan, Makaaleler ve İncelemeler, Ankara 1968, s. 257.

2 W. Bang ve G.R. Rahmeti, Oğuz Kağan Destanı, İstanbul 1936, s. 31 - 33.

3 Prof. Dr. Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, Ankara 1964, s. 3.

Bu bir ziyâfet çadırıdır. Öyle anlaşıyor ki, eski Türklerde hâkanların sarayı mesâbesinde olan çadırlarla, araba üstüne kurulan ve ev olarak kullanılan çadırlar, dinî merasim çadırları ile ziyâfet çadırları birbirinden farklı idi. Bunlar arasında sa-vaşlarda kullanılan çadırlar da önemlidir.

Selçuklu ve Osmanlılar yerleşik medeniyete âit en büyük eserleri inşâ etmekle berâber, atalarından kalma ihtişamlı çadırları da ihmâl etmemişlerdir. Minyatürlerde çeşitli örneklerine bol bol rastlanılan bu çadırlar, diğer medeniyet unsurları ile berâber edebiyâta da konu olmuşlardır. Nâbî (1642 - 1712)-nin, Avcı lâkabı ile anılan IV. Sultan Mehmed (1642 - 1693) in çadırı için yazdığı 18 beyitlik târîh düşürme manzûmesi, bunlardan biridir.

İlerde metni ve bugünkü dile çevirisi verilecek olan manzûmesinde Nâbî, bu çadırın yüksekliği ile nakışlarının göz alıcı güzelliğini belirtir. Yapılan benzetmelerden anlaşıldığına göre bu nakışın hâkim motifi güldür.

Kamanîçe'nin fethi için düşürdüğü târihte Nâbî bu çadırdan

Aczin görüp sultân-ı dîn ol kâfir-i bed-tıynetin

Kondu Kamançe üstüne çetr-i felek-manzûr ile

beyti ile bir kere daha söz eder⁴.

Bu çadırın dışında Nâbî, yine Avcı Sultan Mehmed'in yaptırdığı bir «bârgâh-ı nev-duhte» için mesnevî şeklinde bir manzûme yazmıştır. «Mesnevî der vâsf-ı bârgâh-ı nev-duhte-i Sultan Mehmed Hân-ı Gâzi» başlığını taşıyan bu mesnevî 42 beyitten ibârettir. «Nev-duhte» dediğine göre bu bârgâhın daha önce sözü edilen çadırdan ayrı olduğu anlaşıyor. Nâbî bu bârgâhın kuruluşu için şu târihi düşürmüştür :

Çıkıp bir gün kuruldukda dedi târihini Nâbî

Hümâyûn bârgâh-ı dâver-i devrân mübârek bâd⁵

Nâbî, bu bârgâhı da zengin hayallerle tasvîr eder. Bu bârgâh ile dokuz felek on kat olmuştur. Onun çeşitli yükseklikte yarım kubbeleri (muallâ kıbâb) ve bunlardan her birinin güneş gibi altın topu vardır. Bu murassa sütunlu, ipleri yeşime benzeyen çadırın nakışları, insanda yıldızlar içinde melek intibâi

4 Nâbî Dîvânı, İstanbul 1292, s. 107.

5 Aynı eser, s. 117.

uyandırır. O kıvrım kıvrım güllerine bakan bülbül şevkinden ölür. Şâir, bu nakışların rengine de hayran kalır :

*Bu elvân-ı hoş-nakş-ı pervâza bak
Budur dâmen-i âsümâna şafak*

Bu çadırın yüksekliği gökten üstündür :

*Bunun sakfı sakf-ı felekten refî'
Derûnu giribân-ı dilden vesî'
Sipîhr edemez devr pîrâmenin
Zemîn bûsa kâdir değil dâmenin*

Çadırın ihtişamı ile pâdişah arasında münâsebet kuran şâir, hayretini şöyle belirtir :

*Olur mu bunun gibi bir bârgâh
Ki anda mekîn ola zıll-ı İlâh⁶*

Osmanlılar büyüklük ve ihtişam duygularını daha ziyâde mimârî eserleriyle ifâde ettikleri, çadır ve bârgâhı daha çok savaşta kullandıkları için, ne kadar büyük olursa olsun, onların çadırlarının, bütün hayatlarını çadır altında geçiren eski atlı göçebelerin çadırlarından daha büyük olmaması gerekir. Eski Roma ve Yunan medeniyetlerinin mirasçısı Bizans elçilerini hayran bırakan eski Türk çadırlarını, bugün için hayâl etmek bile güçtür. Eski Türk çadırlarını, onun bir parçası olarak bugüne kadar gelen Türk halılarına kıyâs ederek tahayyül edersek, güzelliklerini daha iyi tasavvur edebiliriz.

TÂRİH-İ ÇETR-İ HÜMÂYÛN BERÂ-YI SULTAN
MEHEMMED HAN

1. *Taâlallah zehi çetr-i humâyûn-ı cihandâri
Ki eyler cilve-geh gâhî derûnun sâye-i Bâri*
2. *Ne çetr-i pâk ki eyler irtifâi çarhı sergerdân
Ziyâ-yı top-ı zerrini bağışlar mihre envârı*
3. *Zamân-ı devletinde hazret-i şâhenşehin gûyâ
Zemîn bir câme giydi düğmesi zer, rengi jengâri*
4. *Ne âlî bârgâh-ı Husrevîdir kim kuruldukda
Kalur sahn-ı zemîn altında bir kalîçe mikdârı*

6 Aynı eser, s. 3.

5. Görenler olduğun bu bârgâhın çarha peyveste
Sekiz katdır sanurlar kubbe-i çarh-ı güherbârı
6. Kalur nakşında hayran tûl u arzından haber vermez
Eğer gönderseler tîr-i nigâh-ı germ-reftârı
7. Cinânın güllerin Rıdvan ferâmuş eylemiş gelmiş
Gül-i tasvîrinin bin can ile olmuş hâridârı
8. Hazansız gül görüp şâd olmak isterse eğer ömrü
Sabâ lutfet haber ver bunda gönder bülbül-i zârı
9. Letâfet bunda bunca sâye-endâz olduğundandır
Cihânın pâdişâhı dîn-i İslâmın nigehtârı
10. Cenâb-ı Hazret-i Sultan Mehmed Han-ı Gâzi kim
Eder mahrûm-ı rahat nâm-ı tîgi kavm-i küffârı
11. O şâhenşâh-ı âlî-bâr-geh kim dest-i ihsânı
Sehâb-ı nukre-pâşa öğretir resm-i keremkârı
12. O sultân-ı selâtin-i cihan kim bîm-i kahrından
Eder âhûlara şîr-i jiyan arz-ı vefâdârı
13. Kaçan şevketle gelse bârgâhına nüzûl etse
Olur çavuş-sıfat rûh-ı Skender bir senâkârı
14. Kanı gelsün Süleyman reh-güzârın beklesün dursun
Ne tarz üzre olurmuş görsün âyîn-i cihândârı
15. Duâ-yı hayr eder hayl-i melâik almış etrâfın
Rikâbında gören der şâtırân-ı bâd-reftârı
16. Saâdetle ne semte azm ederse Hızr olup rehber
Cemî-i hâlde avn-i Hudâ ola kafâdârı
17. Duâh bârgâha fikr ederken bir güzel târih
İşittim Nâbî'yâ sû-yı felekten işbu güftârı
18. Gelüp senden mukaddem seyrine Rıdvan dedi târih
Ne zîbâ bârgâh olur mübârek eylesün Bâri⁷

SULTAN MEHMET HAN'IN PÂDİŞAHLIK ÇADIRI ÜZERİNE TÂRİH

1. Tanrı yüce kılsın! Ne güzel dünyâyı tutan pâdişah
çadırı ki, arasıra içinde Yaradan'ın gölgesi dolaşır.
2. Ne temiz çadır ki yüksekliği göklere baş eğdirir. Altın
topunun ışığı güneşe nurlar bağışlar.

7 Aynı eser, s. 69 - 70.

3. Şahlar şahının devleti zamânında, âdeta dünyâ düğmesi altından, rengi bakır yeşili bir elbise giymiştir.
4. Ne yüksek hükümdar çadırıdır ki, kurulduğunda yeryüzü altında bir küçük halı kadar kaldı.
5. Bu çadırın gökyüzüne ulaştığını görenler, elmaslar saçan gök kubbesini sekiz kat sanırlar.
6. Çok hızlı giden bakış okunu gönderselerdi, nakşına hayran kalır, genişlik ve uzunluğundan haber veremezdi.
7. Cennetin kapısını bekleyen melek (Rıdvan), cennetin güllerini unutmuş gelmiş de, onun gül tasvirinin bin canla alıcısı olmuş.
8. Hazansız gül görüp ömür boyu şâd olmak isterse, sabâ, lutfet, haber ver, buraya gönder zavallı bülbülü.
9. Onun güzelliği, İslâm dininin koruyucusu olan cihan pâdişâhının gölge salmasındadır.
10. Bu pâdişah Sultan Mehmed Han Gâzidir ki, kılıcının nâmı kâfir kavimlerinin rahatını kaçıır.
11. O yüksek himmetli şahlar şâhı ki bağışlayıcı eli, külçe hâlinde gümüş dağıtan buluta nasıl cömert olunacağını öğretir.
12. O cihan sultanlarının sultanı ki, üstün gücünün korkusundan kükreyen aslan, âhulara dostluk gösterisinde bulunur.
13. Ne zaman heybetle çadırına gelse konsa, İskender'in rûhu çavuş gibi ona övgüler saçar.
14. Hani nerdeyse, Süleyman gelsin, yolunu beklesin dursun. Cihâna hâkim olma töresi ne tarzda olarmış görsün.
15. Etrâfını alan dizi dizi melek ona hayır duâlar eder, koşan rüzgârı üzengisinde gören onu şatırları (yanınca giden atlı ağaları) sanır.
16. Saâdetle hangi yöne giderse, Hızır yol göstericisi ve bütün hallerde, Tanrı'nın yardımı kafadaşı olsun.
17. Duâlı çadıra bir güzel târih düşünürken, ey Nâbî, felekten şu sözü işittim :
18. Senden önce seyrine gelen Rıdvan târihini söyledi. Ne güzel çadır, Tanrı kutlu kılsın.

OSMANLI DEVLETİNDE TEFTİŞ HAREKETLERİ

Doç. Dr. Mücteba İLGÜREL

Teftiş kelimesi, lûgatlerde, araştırma, bir şeyin doğrusunu bulmak için her tarafını arayıp tahkik ve tedkik etme mânâsını taşımaktadır. Bu kelime, vesika ve kaynaklarda hemen hemen aynı mânâyı taşıyan tefahhus kelimesiyle birlikte geçmektedir. Yine bu mânâyı taşıyan tecessüs ve tahkik kelimelerinin dahî teftiş ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Ancak, «teftiş ve tefahhus» kelimelerinin birlikte kullanılmasının daha yaygın olduğu görülmektedir. Teftiş kelimesi, mânâ itibâriyle geniş bir kullanma sâhâsına sâhip olmakla berâber, biz burada bâzı örnekler vermekle yetinip, esas konumuz olan bâzı teftiş faâliyetleri ile eşkiyâ teftişine geçeceğiz.

Teftiş ile ilgili bilgileri ihtivâ eden emir ve fermanları kroniklerde bulabildiğimiz gibi, arşiv kayıtlarında ve bilhassa Mühimme Defterleri ile Şer'îyye Sicillerinde görebilmemiz mümkündür. Bahis mevzûu olan bu kabil kaynaklarda, teftiş ile ilgili ifâdeler genel olarak «sûret-i emr-i şerîf berâ-yi müfettişlik»; «teftiş için hükm-i şerîf verdim ve buyurdum ki»; «bihasebi's-şer' ve'l-kânûn teftiş ve tefahhus olunup»; «emr-i şerîfim mûcibince teftiş eyleyüp itmâm-ı maslahat eyleyesün» şeklinde geçmektedir.

Teftiş Çeşitleri

Bu hususta önce ticârî hayatla ilgili olan teftişe göz atmak yerinde olur. «Kapan teftîşi» adıyla bilinen bu teftiş, un kapa-nı, yağ kapa-nı, bal kapa-nı gibi İstanbul'a taşradan gelen ticârî malların tartıldığı ve şehre tevzî edildiği yerlerin teftişidir. İkinci olarak sınır boylarındaki ihtilâflı bölgelerin gözden geçirilmesi ve sınır düzeltmelerinin yapılması husûsundaki teftişleri, yâni *sınır teftişlerini* zikredebiliriz; sınır teftiş hak-

kında Tayyib Gökbilgin tarafından neşredilen bir makâlede¹ örnekler vardır. Meselâ, Kânûnî devrinde, Bosna sancak beyi Hüsrev Bey'e gönderilen bir ferman (1539) ile, mezkûr sancak beyi sınır teftişi ile görevlendirilmiştir.

Diğer bir teftiş bahsi ise *mehâyif teftişi*dir. Hukûkî işler yalnız mahallî kadı ve nâiblere bırakılmayıp tâ köylere kadar adâlet işleriyle meşgûl olmak ve halkın derdini dinlemek üzere şikâyeti çok mahallere (bilhassa XVI. asrın sonlarına kadar) mehâyif müfettişi denilen itimâda lââyık kadılar gönderilir ve bunlar vâsıtasıyla dâvâ ve şikâyetler dinlenir ve netîceye göre muâmele yapılırdı. Mehâyif müfettişleri gördükleri dâvâları ve yapılan şikâyetleri doğrudan - doğruya Divân-ı Hü-mâyûna arzederlerdi. Halkın şikâyetleri ehl-i örf denilen sancakbeyi, subaşılar, züemâ, kudât ve nüvvâblardan olabilirdi².

Diğer bir teftiş müessesesi *mukâtaa teftişi*dir. XVI. asırda henüz devletin en önemli gelirini temîn eden mukâtaaları vilâyet defterdarları idâre etmekte idi. Bunlar ya bir mültezime veriliyor veyâ emânet ile idâre olunuyordu. İltizâmı tutanlar zaimler, çavuşlar ve tîmar erbâbı idi. Kapıkulları 1559'dan itibaren sancaklarda yerleşmeğe başladıklarından dolayı, bu iş, bunların, bilhassa altı bölük sipâhîlerin eline geçmişti. Her sancaktaki mukâtaalara kadılardan mukâtaa müfettişleri tâyin edilmekte idi. Bu kadı müfettişler, eminler ve âmiller reâyâ arasında çıkan ihtilâfları halletmeğe memur idiler. Yâni vergi yolsuzluklarında bir hâkim sıfatı ile işe müdâhale ederlerdi³.

1 Tayyib Gökbilgin, **Venedik Arşivinde bulunan Bosna ve Hersek ile ilgili belgeler**, «Târih Dergisi» sayı 32 (Uzunçarşılı Armağanı), İstanbul 1979.

2 İ.H. Uzunçarşılı, **İlmiye Teşkilâtı**, Ankara 1965, s. 128 - 29; Rüstem Paşa'nın sadâretinde (1555 - 61) Anadolu kazaskerliğinden mâzûl Sinaneddin Yusuf Efendi (ölm. 1578), kadı tâyinlerindeki gayr-i kanûnî hareketleri olduğu iddiâsıyla şikâyet olunmuştu. Bir müfettiş ve şikâyetçilerle berâber tahkikat yapılmış ve bu tahkikat evrâkı sadrîâzam vâsıtasıyla pâdişâha takdim edilmiştir. Sinan Efendi teftişten haklı çıkmış ve itibârını tekrar kazanmıştır. Bu konuda Dr. Mehmet İpsirli tarafından III. Milletler Arası Türkoloji Kongresi (İstanbul, 24-29/Eylül/1979) nde bir tebliğ verilmiştir.

3 Geniş bilgi için bk. Mustafa Akdağ, **Celâli İsyanları (1550 - 1603)**, Ankara 1963, s. 27.

Adâletnâmeler ve Teftiş

«Teftiş ve tefahhus» kelimelerinin en çok kullanıldığı yerler «Adâletnâme»lerdir. Bilindiği gibi bu fermanlar, reâyâyı korumak üzere ehl-i örf tâifesi, yâni devletin eyâletlerdeki temsilcilerine karşı çıkarılmış bulunmaktadır. 10/Safer/922 (15/Mart/1516) târihli Eflaklar adâletnâmesi kânunlara aykırı olarak yapılan sûiistimallerin önüne geçmektedir. Bu adâletnâme, Semendire sancağındaki Eflakların, voynukların ve diğer reâyânın şikâyetleri üzerine buraya gönderilmiş olan ulemâdan birinin yaptığı teftiş sonucunda çıkarılmıştır. Sancak beyleri ve voyvodaları salma yapıp arpa, buğday, bal, yağ, koyun ve kebe (keçe) almaktadırlar ve zorla bunları reâyâdan istemektedirler. Reâyâ bu sûiistimallerden şikâyetle bulunup yardım istediği için, pâdişah güvendiği yakın adamlarından bir din ulusunu gönderip teftiş ettirmiştir. Bu din ulusu, sancağı dolaşmış, şikâyetleri dinlemiş mes'eleleri pâdişâha arz etmiştir. Adâletnâmeden bir bölüm şöyledir :

*«Mevlânâ-yi müşârinileyh dahi emr-i celîlî'l-kadrim mûcibince livâ-i mezbûre varup gereği gibi dikkat ve ihtimâm ve cidd ü ikdâm üzre teftiş ve tefahhus kılup dahi cümle kazâyâyı alâ sebîlî't-tafsîl izz-i huzûr-ı ma'delet-mevfûrî'l-hubûruma arz eylemeğin...»*⁴

947/Evâil-i Muharrem (18-28/Mayıs/1540) târihli diğer bir adâletnâme, niyâbet ve bâdihavâ rûsûmunun tahsîli sırasında yapılan çeşitli sûiistimaller ve angaryalar için çıkarılmıştır. Adâletnâmede esas konu zulme uğramış yerlerin teftiş ve tefahhusu ve suçlu görülen ehl-i örf tâifesinin bulunup cezâlandırılmasıdır. Aşağıda görüleceği üzere zulme uğrayan halk yerlerini terketmiş bulunmaktadır.

«... rızâ-yi şerîfime muhâlif bir ferde ta'addî eylemeyeler ve taht-ı hükûmetinizde vâki' olan havass-ı hümayûnumda vüzerâ haslarında ve sancak beyi haslarında ve ze'âmet timârlarda müslüman kurâsından ve kefare re'âyâsından nice kimesneler defter-i cedîde yazıldıkları yerlerden gö-

4 Halil İnalçık, *Adâletnâmeler, «Belgeler»,* sayı 3-4, Ankara 1967, s. 95.

çüp âhar toprağa varup ba'zı karyeler halkı hod bi'l-kül-
liyye yerlerinden cilâ-yi vatan edüp âhar yerlere perâ-
kende olmuşlardır ... imdi taht-ı hükûmetinizde bunun
gibi husûslar evvelâ niçün mukayyed olup teftiş eyleme-
yesiz ... re'âyâ kendi yurdun ve ocağın niçün terk ederler,
beher hâl kaçup gitmeğe bir sebep ve bâ'is vardır, benim
eyyâm-ı sa'âdet-hümâyûnumda memleketim içinde aslâ
harâb yerler kalmayup cümlesi şenlenüp âbâdan olacak
iken ... emrim bunun üzerinedir ki re'âyânın ahvâline ge-
reği gibi mukayyed olup taht-ı hükûmetinizde bilfi'il ol
asıl perâkende olmuş re'âyâ ve harâb olmuş kurâ varsa
bizzat üzerine varup yerlü yerinden aslı ile tefahhus edüp
göresiz⁵.

Sultan III. Mehmed (1595 - 1603), tahta cülûsunda âdil bir
saltanat devri açmak istediğini göstermek için umûmî bir adâ-
letnâme çıkarmıştır. Bu adâletnâmedeki ifâde oldukça sert
olup reâyâdan gelebilecek şikâyetlerden beylerbeyiler, subaşı-
lar ve ümenâ ve sâir zâbitlerin mes'ul tutulacakları ve salb ü
siyâset edilecekleri tehdidi vardır. Aşağıda görüleceği üzere
teftiş görevi toprak kadılarına verilmiştir :

«... cebren esbâb ve emvâllerin ve davarların ve mâl bul-
duk deyu akçelerin almayup ve gâibâne ümenâyâ kefil
yazmayasız, eğer mâbeynlerinde şakî ve müttehem kimes-
ne var ise toprak kâdıları ma'rifetiyle hak üzere teftiş ve
tefahhus edüp...»⁶.

Şehzâde Bâyezid Hâdisesi (1559 - 62)
ve Yevmlü Teftişi

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren imparatorlukta bilhas-
sa Anadolu'da çeşitli sebeplerden dolayı iktisâdî şartlar tımar-
lı sipâhileri, bir taraftan köylülerle diğer taraftan kapıkulları
ile bâzı ihtilâflara sürüklemiş bulunuyordu. Bu durum, devlet
erkânı arasında — kocamış pâdişâhın tahttan indirilmesi —

5 Halil İnalçık, *Adâletnâmeler*, s. 114.

6 Halil İnalçık, *Adâletnâmeler*, s. 106.

fikrini uyandırmıştır. Bu durum, Şehzâde Bâyezid ve Şehzâde Selim arasındaki rakâbeti artırıp mücâdeleyi savaşın eşğine getirmiş bulunuyordu. Kânûnî'nin Şehzâde Selim tarafını tutması ve onu devletin askeri gücü ile desteklemesi, Bâyezid'i bazı tedbirler almaya sevketti. Bâyezid böylece birçok eşkiâyı yevmlü nâmiyle başına toplayıp, bir takım haydudu kapıkulu, sekban ve tûfengciyan yazmıştı. Neticede, 20.000 kişilik bir kuvvete sâhip olan genç şehzâdenin, yaptığı Konya savaşında mağlup olup İran'a ilticâsı ve yevmlü ordusunun önemli bir kısmının Anadolu'ya dağılması devletin başına yeni bir gâile çıkarmıştı. Esâsen suhte ve levend tâifesinin Anadolu'da dolaşması merkezi endişelendirirken, bir de Bâyezid ordusunun bakiyyesi ortaya çıkmıştı. Burada şehzâdenin ordusuna katılan tımarlı sipâhileri de belirtmek gerekir. Böylece Anadolu'da Bâyezid taraftarlarına karşı, yevmlü teftişi nâmi altında amansız bir mücâdeleye girişilmiş bulunuyordu. Her tarafta bir teftiş havası esiyordu. Fakat, âsilerin tenkilini hedef tutan bu teftiş, kısa bir zaman sonra asıl gâyesini kaybetmişti. Çünkü, âsi sipâhilerden etrâfa dağılmış olanlar siyâset edileceklerini anlayınca, topladıkları gurupları ile dağlara çekilmişler ve teftiş edilenler, çiftinin başına dönmüş olan köylüler ile isyanla hiç bir ilgisi bulunmayan kimseler olmuştu. Anadolu'da bulunan kapıkulları, ümerâ ve bilhassa Selim'in adamları bu teftiş fırsat bilerek hiç bir günahı bulunmayan kimseleri yevmlü diye ithâm etmek sûretiyle mallarını zabtetmeğe başlamışlardı.

Bunun neticesi olarak Anadolu'da âsâyışsızlık daha da artmış ve Kânûnî yeni tedbirlere başvurmak zorunda kalmıştı. Yevmlü teftişinin çıkar yol olmadığını anlayan pâdişah teftişi durdurdu. Tabii teftişi derhâl durdurmak mümkün olmadı; bir müddet de sahte müfettişlerle uğraşmak gerekti. Ayrıca, tımar sâhibi olup da Bâyezid'in yanında yer alanlar da teftişe tâbî tutulmuş ve buna da «*tımar teftişi*» denmiştir. Gerek yevmlülerin ve gerekse tımar sâhiplerinin affı son çare olarak uygulanmıştı⁷.

7 Şerafettin Turan, **Kânûnî'nin oğlu Şehzâde Bâyezid Vak'ası**, Ankara 1961, s. 159 - 68.

*Abaza Hasan Paşa İsyanı ve
İsmail Paşa'nın Teftişi*

İsmail Paşa İstanbul kaymakamı idi. Köprülü Mehmed Paşa'nın tavassutu ve pâdişâhın fermânı ile Anadolu'da eşkıya teftişine memur oldu (1069 = 1659). En büyük Celâli isyânını başlatan ve Anadolu'yu kasıp kavuran Abaza Hasan Paşa ordusu dağıtılmış, kendisi ve 30 kadar maiyyeti idâm edilmiş olmasına rağmen, Anadolu'nun her tarafında hâlâ başıboş eşkıyâ bakiyyeleri dolaştığı gibi bâzı mahallî isyanlar henüz bastırılmış değildi. Ayrıca, isyâna iştirâk etmiş kimselerin köy, kasaba ve şehirlere dağılmış bulunmaları büyük çapta bir ordunun halledebileceği bir iş değildi.

Geniş yetkiler almış bulunan İsmail Paşa, isyan ile alâkaları bulunan yenigeri, sipah, çavuş, zaim, müteferrika, müderis ve kadı, sâdât ve mevâlî, ümerâ ve mîrimîrân teftişi ile görevlendirildi. Bundan başka, asker olmadığı hâlde askerlik iddiasında bulunan çift-bozanları tesbit ve reâyâ zümresine dâhil etmek, halkın elindeki bütün silahların alınması ile de görevli idi. Ayrıca Anadolu'nun her köşesine ulaştırılan fermanlar sert ve kat'i hükümleri hâvî idi. Gönderilen hükümlerde katledilen şakilerin mallarının da hazîneye alınması emrediliyordu⁸. Gönderilen fermanlarda dâimâ Şeyhülislâm Bolevî Mustafa Efendi'nin verdiği fetvâdan da bahsediliyordu. Zirâ müslümanın müslümanı öldürmesi ancak fetvâ gereğince olabilirdi. Bu da «hurûc ale's-sultan ve sa'y-i bi'l-fesâd» mes'alesine dayandırılmıştı. Buna göre :

*«Eşkîyâlık yapan zâlimlerin fetret zamanlarında öldürül-
meleri mübahtır, böyle kişiler karışıklık çıkarırlarsa, bun-
dan dolayı onları öldürenler de mükâfatlandırılır. Zirâ
islâmın şartlarından biri insanlara şefkat göstermek onla-
rın sevinci ile sevinmek hüznü ile üzülmektir»⁹.*

Şeyhülislâmın fetvâsı ve pâdişâhın kat'i fermânı gereğin-
ce İsmail Paşa kendisi gibi sert ve af tanımayan maiyyeti ve

8 Mücteba İlgürel, *Abaza Hasan Paşa İsyanı* (basılmamış do-
çentlik tezi), İstanbul 1976, s. 124.

9 Nâima, *Târih*, İstanbul 1280, c. VI, s. 359.

bir mikdar askeri kuvvet ile Anadolu içlerine hareket etti. İsmail Paşa kuvvetlerinden 500 ünü sağ, 500 ünü sol kola gönderip kendisi ortadan ilerledi. Böylece acımasız «teftiş ve tefahhus» hareketi başlamış oluyordu. Abaza Hasan Paşa isyânına iştirâk etmiş veyâ yardımda bulunmuş veyâ durumu şüpheli kimseler İsmail Paşa ordugâhına getirilip sorgu sual-den sonra idâm edilirdi. Bilhassa, eşkiyâdan çeşitli şekillerde zulm görmüş reâyânın bilgisine mürâcaat edilerek şüpheliler toplanıyordu. Bu arada, bâzı âsiler kıyâfet değiştirerek gizlenmeyi tercih ediyordu. Nitekim, Konya'da sekiz şüpheli mevlevî dervişi tutulup İsmail Paşa'nın ordugâhına gönderilmiş idi. Bunlar, mevlevî dervişi olduklarını iddiâ etmelerine rağmen İsmail Paşa inanmayıp «mevlevîler ya mesnevî okur, ya ney çalar veyâ semâ eder» deyip imtihan etti, mevcut 8 kişiden 4'ü bu üç mârifetten birini yaparak kurtuldular; dördünün ise bir şey bilmedikleri ve sonunda isyan elebaşlarından oldukları anlaşıldı. Bundan başka, «teftiş ve tefahhus»a tâbî tutulan yeniçeri ve sipah ve levend taslakları da bulunmakta idi. Ayrıca, sahte müderris, talebe ve sâdâtlar da türeyerek tekâlif-i pâdişâhiden muaf olma yollarını bulmuşlardı. Bütün bunlar teftiş sonunda açığa çıkarılıp cezalandırıldıkları gibi malları musâdereye tâbî tutuldu¹⁰.

Teftiş hareketinin en verimli tarafı halkın elindeki tüfeklerin alınmasıdır. Anadolu'nun teftişinden sonra Cebahâne-i âmire'ye 80.000 tüfek intikâl etmiştir. Böylece halkın elinde silâh kalmayıp, ağızdan ağıza dolaşan bir lâtife meşhur olmuş idi. Avcının biri bir gün dağ başında dolaşırken, neş'eli neş'eli öten bir keklige rastlayıp «öt gidinin kekligi öt İsmail Paşa gibi arkan var, bizde tûfeng komadı» demıştır.

Müfettiş İsmail Paşa 1659'da (Muharrem 1070) Manisa'ya gelmiş, burada beş gün kadar kalarak halktan «teftiş akçesi» nâmı altında büyük bir meblağ tahsil etmiştir. Böylece iş sûiistimal ve rüşvete kadar varmıştır. Gerek Abaza Hasan Paşa isyânı, gerekse İsmail Paşa teftişi, Anadolu halkına çok

10 Nâima, *Aynı eser*, s. 402-5.

pahalıya mal olduğu gibi binlerce genç neslin hayâtı bahasına neticelenmiştir ¹¹.

Teftiş hareketleri, yer yer görülen mahallî isyanlarda da tatbik sâhâsına konulmuş ve reâyâyâ büyük baskılar yapılmıştır. Öte yandan, harâmîlik ile geçinen bâzı gurupların dahî müfettiş kılığında köy ve kasabalara inerek halka zulm ve baskıda bulunması, çeşitli şikâyetlere yol açmış ve bunun neticesinde 1687 (1098) târihinde eşkıyâ müfettişliği kaldırılıp bir fermanla bütün Anadolu'ya bildirilmiştir. Bu sırada teftişle görevli Halil Paşa halka yaptığı zulmden dolayı idâm edilmiş; ancak, görülen lüzum üzerine bir müddet sonra teftiş hareketlerine tekrar başlanılmıştır.

11 Çağatay Uluçay, *Şaruhan'da Eşkıyâlık ve Halk Hareketleri*, İstanbul 1944, s. 106-7.

HİCRET MARŞI

Ali YARDIM

Hicret gününün sabahı, Peygamber (s.a.) Efendimiz, Mekke'den ayrılıp Medîne'ye müteveccihen yola çıktıklarında, şehrin kıyısındaki **Hazvere** denilen tepede bir ân dururlar ve bakışlarını Mekke'ye çevirerek, şöyle buyururlar :

«Vallâhi sen, yeryüzünün en hayırlı beldesisin... Allâh'ın da, benim de en çok sevdiğimiz beldesin sen... Eğer senin halkın beni, senden ayrılmağa zorlamasalardı, vallâhi bir adım atmazdım!»¹

Bu hadis, hicreti kaçınılmaz bir sonuç olarak ortaya çıkaran şartların vehâmetini dile getirmektedir. Hicret, bir kısım kalem ve kelâm erbâbının tatlı tatlı hikâye ettikleri gibi, bir Medîne seyâhatine çıkış değildir. Göç kelimesi ile ifâde edilecek cinsten bir yer değıştirme ise hiç değildir.

Hicreti tâkib eden günlerde **bedevî**'nin birisi gelerek, Resûlullah Efendimiz'den, «Hicret'in mâhiyeti» hakkında bilgi

1 Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV/305; Dârimi, Sünen, II/156, Nu: 2519; Tirmizî, Sünen, XIII/280; İbn Mâce, Sünen, II/1307, Nu: 3108; el-Hâkim, el-Müstedrek, III/7.

ister. Adamcağızın durumu, hicretin çeşitli çilelerine katlanabilecek hâlde değildir. Ne var ki, gönlü hicret etmek istemektedir.. Ancak, tabiatın ıssızlığına, devesine, sürüsüne alışmış; oymağından dışarı hiç çıkmamış bir kimsenin, bunları bırakıp şehirde yaşaması ve farklı işler görmesi oldukça güçtür.

Peygamber Efendimiz; bir adamın durumuna, bir de sorduğu soruya bakarlar.. Onun, hicrete tahammül edemeyeceğini imâ ederek, dikkatini, kendi şartları içinde yapabileceği işlere çekerler. Ve bedevinin isteğini, şöyle bir üslûbla cevaplandırırılar :

«Hicret mi?.. Onun; yaşanması da, anlatılması da çok çetin bir iştir!..» dedikten sonra;

— Hele söyle bakalım, der. Senin deven var mı?

— Evet, var!.

— Onun vergisini veriyor musun?

— Evet!.

— Ondan, başkalarını da yararlandırıyor musun?

— Evet!.

— Otlaktan dönüp su içmeğe geldiğinde, sütünü sağıp muhtaçlara dağıtıyor musun?

— Evet!.

— O hâlde, sen bu işleri yapmağa devâm et.. Denizlerin ötesinde, dünyânın öbür ucunda da bulunsan (yâni hicret edememiş olsan bile), sevâbından hiç bir şey eksiltmeden, Allah, bu yaptıklarının mükâfatını sana verir.»²

Fahr-i Kâinat Efendimiz'in ifâdelerine göre hicret; şedid'dir, çetindir, çilelidir, meşakkatlidir; her yiğidin katlanabileceği bir iş değildir...

İşte, Resûlullah (s.a) Efendimiz, bu şartlar altında, en samimî dostu Hz. Ebû Bekir'i ve onun devecisi Âmir b. Führeyre'yi de yanına alarak, Mekke'ye vedâ ederler. Kaynakların

2 Bkz. Buhârî, el-Câmi'u's-Sahih, IV/263; II/123; VII/112; 'Aynî Şerhi, IV/358-359; VIII/121; Müsned, III/64; Ebû Dâvûd, III/6, Nu: 2477; Nesâî, Sünen, VII/143 - 144.

bütün ayrıntılarına kadar anlattığı uzun ve çetin bir yolculuktan sonra, Medîne yakınlarındaki «Kubâ Köyü»ne ulaşırlar.

Esâsen Medîne, hicretten iki üç sene öncesinden itibaren, hacca gelen Medîneliler aracılığı ile İslâm'ı tanımıştı. Mekke civârındaki Akabe denilen yerde Peygamber Efendimiz'le görüşüp O'na biat eden ilk öncüler, dönüşlerinde, Medîneli halka İslâm'ı anlatmışlar ve pek çoğunun müslüman olmasına rehberlik etmişlerdi. Hattâ kendilerine, Mus'ab b. Umeyr isimli Mekkeli bir sahâbî de «Kur'ân Muallimi» olarak gönderilmişti.

Bu arada, kadınlı erkekli 150 dolaylarında Mekkeli müslüman da Medîne'ye hicret etmişlerdi. Öyle ki, bir yandan Mekke boşalırken, öbür yandan da Medîne, müslümanlarla dolup taşıyordu. Böylece, Peygamber Efendimiz'in hicretlerinden önce, müslümanlar, Medîne'de hâkim unsur hâline gelmişlerdi.

KUBÂ KÖYÜNDE BULUŞUP TOPLANMA

Kubâ Köyü, târihî bir gün yaşıyordu... Bir taraftan, Mekke'den gelen Muhâcirler'le; öbür taraftan da, «Hoş Geldiniz!» demek için karşılamaya çıkan Medîneli müslümanlarla, köy âdetâ çalkalanıyordu.

Resûlullah (s.a) Efendimiz, Kubâ Köyü'nde 14 gece kalmışlardır³. Cuma Mescidi adı ile târihe geçmiş olan Kubâ Mescidi'nin inşâsı ile Medîne sınırları içinde ilk Cuma Namazı'nı kılmaları, bize, o günlerden kalan târihî hâtıralardır.

Resûlullah'ın, Medîne'de, ana tarafından akrabaları vardı. Neccâr Oğulları diye tanınan bu köklü ve kalabalık âile, ayrı bir hazırlık içine girmişlerdi. Dini bağların ötesinde, bir de akrabalık bağları bulunuyordu. Onlar, gelen mümtaz misâfirlerine ev sâhipliği de yapmak istiyorlardı. Esâsen Medîneliler, İki Cihan Güneşi'nin Mekke'den ayrılışını haber aldıkları günden itibaren yollara dökülmüşlerdi. Orada batan güneşin, Medîne'ye doğacağı ânı sabırsızlıkla bekliyorlardı.

3 İbn Saad, et-Tabakaatü'l-Kübrâ, I/235, 236; Buhâri, IV/266.

Peygamber Efendimiz ise, Medîne'ye, Mekke'den çıkışı gibi girmek istemiyordu.. Kubâ Köyü'nden hareket etmeden önce, Medîne'ye haber salarak, dayızâdelerinin silâhşörlerini çağırttı. Onlar da, tam teçhizatlı kılıçlarını kuşanmış olarak geldiler. Diğer Medineliler de, Kubâ Köyü'nde toplandılar. Mekke'den gelebilecek muhâcirler de artık gelmiş ve ilk parti göçün arkası kesilmişti.

YÜRÜYÜŞ HAZIRLIĞI BAŞLIYOR

Resûlullah (s.a) Efendimiz, İslâm'ın izzeti'ni göstermek istiyor ve Medîne'ye, bir «sığıntı» gibi girmeyi arzû etmiyordu.. Enes b. Mâlik'in (r.a) görgü şahidi olarak çizdiği yürüyüş kolu tablosu şöyledir :

Peygamber Efendimiz devesine biniyor, Hz. Ebû Bekir'i arkasına alıyor.. Neccâr Oğulları'nın bahâdırları ise, tam teçhizatlı olarak sağlı sollu sıralanıyorlar.. Diğer kalabalık da, yanlarda ve arkalarında yer alıyorlar. Böylece, — bugünün tâbiri ile — bir **kortej** (mevkip, alay) teşkil ediliyor.

Eşsiz bir disiplin içinde yürüyüşe geçen kalabalık, namaz vakitleri girince bulundukları yerde namazlarını da edâ ederek — tâ bizim Eyyûb Sultânımız'ın Medîne içinde bulunan evinin olduğu yere kadar aynı tempo ile yürüyor.

Hz. Enes, bu tabloyu çizdikten sonra : «**Resûlullah'ın, bu muhteşem kortejle Medîne'ye hareketi, hâlâ gözümün önündedir!..**» der⁴.

MEDİNE İÇİNDEKİ KARŞILAMA

İslâmî kaynaklar, hicretin bütün safhalarını en ince teferuatına kadar tesbit edip bize aktardıkları gibi, şehir içindeki karşılama merâsimi konusunda da, oldukça zengin bilgiler saklamışlardır.

Medîne'ye giriş, bir başka manzara sergilemektedir... Şehir içinde karşılayanlar, şehir dışındakilerden farklıdır.

Bu konuya yer veren klâsik kaynaklardaki ifâdeler birleştirilince, şöyle bir «**karşılayanlar tablosu**» ortaya çıkmaktadır :

4 Aynı eser, aynı yerler.

1) Kadınlar (en-Nisâ), 2) Örtünme çağına yeni girmiş genç kızlar (Zevâtü'l-hudûr), 3) Mini mini kız çocukları (Cüveyriyât), 4) Câriyeler (el-İmâ'), 5) Çocuklar (es-Sıbyân), 6) Köle çocukları (el-Velâid), 7) Oğlan çocukları (el-Gilmân), 8) Hizmetçiler (el-Huddâm, el-Huddem), 9) Siyah insanlar (el-Habeşe), 10) Diğer halk (en-Nâs)...⁵

Klâsik olsun, modern olsun, görmeye çalıştığımız kaynaklarda, bu farklılığın «sebebi» üzerinde durulmadığını müşâhede ettik.. Klâsik kaynaklarımız, fotoğraf makinasının objektifi gibi, hâdiseleri, olduğu şekliyle gelecek nesillere aktarmayı prensip edinmişler ve bu hizmetlerini de bihakkin yapmışlardır.. Sonrakilerin vazîfesi, bu malzemeleri işlemek ve kullanılır hâle getirmek olmasına rağmen, mesâîlerini bu yöne sarfedenler az olmuştur.. Bunların bir kısmı da, sebepten hareket etmedikleri için «şekli» değerlendirmeye çalışmışlardır.

Meseleyi; kadın, kız, eğlence, çalgı.. doğrultusunda ele alıp, akla hayâle, ancak getirildiği zaman gelebilecek noktalara çeken bir kısım değerlendirmelere burada yer vermek istemiyoruz.. Biz, konuyu mecrâsından saptırıp dikkatleri «hicret havası»nın dışına taşırmadan, bir noktaya işâret etmek istiyoruz :

Bilindiği üzere, Peygamber (s.a) Efendimiz, sâdece erkeklerin ve büyüklerin Peygamberi değil, cinsiyet ve yaş farkı gözetilmeksizin, herkesin Peygamberidir.. Medîne'de kelimenin gerçek anlamıyla, yediden yetmiş bir coşkunluk havası esmektedir.. Coşan sellerin önüne geçilmez. Galeyan hâlindeki duygular bir çıkış yolu bulur. Bunun, şeytânî olanına «taşkınlık», rahmânî olanına da «coşkunluk» denir.

İşte bu havadan, mini mini gönüllere varıncaya kadar herkes, nasibini almıştır.. Uzak mesâfeyi yürüyebileceklerin, özellikle erkeklerin hemen hemen hepsi, kâinatın Efendisi'ni şehir dışında karşılamak üzere Kubâ Köyü'ne gitmişlerdir... Medîne

5 Meselâ bkz. Buhârî, IV/264; İbn Saad, I/234; Ebû Dâvûd, IV/387, Nu : 3923; el-Müstedrek, III/13; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-Meâd, III/10; İbn Kesir, es-Sîretü'n-Nebeviyye, II/269; Kastalânî, el-Mevâhibü'l-Ledünniyye (Zürkaanî şerhi), I/416; el-Halebî, İnsânü'l-Uyûn fî sîreti'l-emîn ve'l-Me'mûn, II/234, Mısır 1964.

âdeta boşalmıştır.. Şehirde kalanlar ise, çeşitli kaynakların ifâde ettikleri gibi, şehir dışına çıkma durumunda olmayan ev kadınları, genç kızlar, küçük kız ve oğlan çocukları, köleler ve kimsesizler grubunun meydana getirdiği topluluktur... Bunun için olmalıdır ki, kaynakların hiç birisi, şehir içinde karşılayanlar arasında **erkekler**'den (ricâl) söz etmezler.

HİCRET MARŞI

Kubâ Köyü'nden hareket eden kortej Medine sokaklarına girince, yol kenarlarına dizilen ve güzergâh boyu damlar üstüne çıkan bu nezih ve içten toplulukta, «İşte **Resûlullah geldi!**» işâreti üzerine, görülmemiş bir tezâhürat başlar.. Ve ellerinde deflerle, **Hicret Marşı**'nı terennüm etmeğe koyulurlar :

من ثنّيات الوداع	طلع البدر علينا
ما دعا الله داع	وجب الشكر علينا
جئت بالأمر المطاع	أيها المبعوث فينا

«Tala'a'l-Bedru aleynâ
Vecebe's-şükrü aleynâ
Eyyühe'l-meb'ûsü finâ

Min seniyyâtî'l-vedâ'î.
Mâ deâ lillâhi dâ'î.
Cî'te bi'l-emri'l-mutâ'î.»⁶

Türkçesi :

«Ayn ondördü, vedâ dağı tepelerinden üzerimize doğdu.
Allâh'a duâ eden birisi bulunduğça, bize de şükretmek vâcib oldu.

Ey bize gönderilen Peygamber! Sen bize, uyulması gereken bir din getirdin. Ne mutlu!»

Kadınlar, kızlar, çocuklar yüksek sesle bunu terennüm ederlerken, öbür tarafta habeshîler, kılıç - kalkan oyunu

6 Not : Beyitlerin sonlarındaki (î) uzatmalar, güftenin aslında olmayıp bestesinde vardır. Biz, metnin lâtin harfleri ile yazılışını verirken, güfteyi dikkate almayı uygun bulduk.

Güftenin bir kısım kaynakları şu eserlerdir : Beyhakî, Delâil'ün-nübüvve; Ebû Bekir İbnü'l-Mukrî, Kitâbü's-Şemâil. Sonrakilerin de-

oyunarak, Peygamberin teşrifinden duydukları sevinci ızhâr etmeğe çalışırlar⁷.

Beri tarafta ise, dayızâdelerinin torunları, Neccâroğulları'nın minicik kızları başka bir sevinci yaşarlar.. Zîrâ, yol boyunca, «Yâ Resûlallah, bize buyurunuz.. Bizim misâfirimiz olunuz!» diye yalvararak herkesin önünü kestiği devesi, nihâyet emrolunduğu yere gelip çökmüştür. Önüne çöküp de bir daha kalkmadığı bu ev, Neccâr Oğulları'ndan olan Eyyûb Sultan (Hâlid b. Zeyd) Hazretleri'nin evidir. Resûlullah'ın misâfir kalacağı ev kesinleşmiştir.. İşte, bu minicik yavrucaklar, Resûlullah'a komşu olmanın verdiği sevinç üstü sevinci, evin önünde çalıp oynayarak şöyle dile getirirler :

نحن جوار من بنى النجار يا جدًا محمدًا من جار

«Nahnü cevârin min Benî'n-Neccâr,
Yâ habbezâ Muhammed min câr.»

Türkçesi :

«Bizler, Neccâroğulları'nın kızlarıyız..
Muhammed'e komşu olmak ne hoştur!»

Sokakta kapı önünde yapılan bu tezâhürâtı duyan Resûlullah (s.a), bu yavruların yanına çıkarak :

— «Sizler, gerçekten beni seviyor musunuz?» diye sorar.

Minikler, koro hâlinde hep bir ağızdan :

— «Eveeeeet!. Seviyoruz yâ Resûlallah!» derler.

Resûlullah Efendimiz de üç defâ tekrar ederek :

vamlı atıflar yaptıkları bu iki esere baş vurma imkânı bulamadık.. İbn Kesîr, es-Sîretü'n-Nebeviyye, II/269, Beyrut 1976; İbnü'l-Kayyim, Zâdü'l-meâd fi hedyi hayri'l-ibâd, III/10, Mısır 1972; Kastalânî, el-Mevâhibü'l-ledünniyye, (Şâir Bâkî tercümesi), I/63; Zürkaanî, el-Mevâhibü'l-ledünniyye şerhi, I/416; el-Halebî (Ali b. İbrâhîm), İnsânü'l-Uyûn fi sîreti'l-emîn ve'l-me'mûn, II/234-235, Mısır 1964, el-Kettânî, el-Terâtîbü'l-İdâriyye, II/130... Ayrıca bkz. Asr-ı Saâdet, I/301; Hamîdullah, İslâm Peygamberi, I/108; Asım Köksal, Hazreti Muhammed ve İslâmiyet (Mekke Devri), s. 397 vd.

⁷ Ebû Dâvûd, Sünen, IV/387; Nu : 4923.

HİCRET MARŞI

— «Allah biliyor ki, ben de sizleri gönülden seviyorum!..»
buyururlar⁸.

Mekke'den bir gece gizlice ayrılan ve büyük çilelerle Kubâ Köyü'ne ulaşan Resûlullah (s.a) Efendimiz'in Hicret yolculuğu, böylesine muhteşem bir karşılama merâsimi ile, Eyyûb Sultan Hazretleri'nin evinde noktalanır.

Her nokta, yeni bir cümlelerin başlangıcıdır.. Artık, Mekke devrinin acı tecrübeleri de değerlendirilerek; yeni, yepyeni bir dönem başlayacaktır. Işıkları tâ bize kadar uzanan bir dönem..

Biz bu yazımızda; **Hicret**'in kendisini, sebep ve neticelerini, onun siyâsî ve hukûkî statü içindeki yerini değil, sâdece bir «**motif**»ini değerlendirmeyi düşündük.

Hicret Marşı diye nitelendirdiğimiz bu «**Tala'a'l-Bedru aleynâ...**», Hicret'in tatlı hâtıralarından birisidir. Bu hâtıra, tam 14 asırdır, çeşitli çevrelerce şifâhî olarak yaşatılıp gelmiştir :

Bu tip değerleri yaşatma husûsunda müstesnâ bir basîret gösteren klâsik tekkelerimiz, bu terennümü besteleyerek, nesilden nesile aktaragelmışlerdir.. Bilhassa, zikir meclislerini müşterek bir tarz ve hârikulâde bir san'atla tertipleyen Rifâî, Sa'dî ve Bedevî Tekkeleri, buna öncülük etmişlerdir.. Rast makâmında söylenen bu terennümün, ne zaman ve kim tarafından bes-telendiği ise henüz meçhûlümüzdür...

Öte yandan, hâlâ günümüzde, Medîne-i Münevvere'de, «**Kız Sıbyân Mektepleri**»nde (Kız İlkokulu) her sabah, derse başlamadan önce, kendine has mûsikisi ile marş olarak söylemektedir.. Aynı durum, Mekke-i Mükerreme'de yoktur.. O, hicret diyârı mübârek beldenin sembolü olmuştur⁹.

8 Bkz. İnsânü'l-Uyûn, II/246; Zürkaani, el-Mevâhibü'l-Ledün-
niyye Şerhi, I/418; el-Kettânî, et-Terâtibü'l-İdâriyye, II/131.

9 Bu durumu tesbît edip bize bildirme lûtfunda bulunan değerli
talebem Kaş Müftüsü Halil Arık'a teşekkürü bir borç bilirim.

«YÂ HAYRE HALKI'LLÂH»

— Ey Mahlûkatın En Hayırlısı —

Allâh'ın irâdesi
Allâh'ın kudreti
Suya ve balçığa üfledi,
Çizerek bir latîf sûreti :
Hayâta erdi Âdem.

Âdem'in bakışı
Açıldı dünyâya.
O mudur ilk zuhûra gelen?
Var mıdır onun doğduğunu gören?
Kadir-i mutlak'tan başka.

Yıldızlı göğe
Çevrilip gözleri;
Gördü şâhâne bir nakış,
Yıldızdan yıldıza akan bir nur
Yazdı : «Mahmûd»...

Ne acep rü'yet idi bu!
— Kimin için bu senâ?
Sordu Âdem akşamın ilk rüzgârına :
— Kim benim zürriyetimden,
Kimdir meleğin çizdiği bu isme sezâ?

İşitip Cebrâil
Âdem'in sülâlini,
Ve keşfedip feleklerin istikbâlini,
Bir noktaya işâret etti yeryüzünde :
Titreyen bir adam,
İlâhî Celâl ile pür-nûr;
Bürünmüştü ridâsına
Ezilip vahyin ağırlığı altında.
Ayağa kaldırdı onu nidâsı Cebrâil'in
Ve vechinin nûriyle doldu semâ.

Odur Muhamedü'l-Emîn,
Kaymadı ayağı dalâlete.
Ona yol oldu ancak, Sırât-ı müstakîm.
Odur sultân-ı kevneyn,
Timsâlidir nev'-i beşerin
Îman devirleri boyunca.

Bilirdi açlığı,
Susuzluğu, hüznü O,
Lâkin odur Îsâ şafağının güneşi O!
Her yıldıza ufûl mukadder...
Ey uzak devirlerin insanları
Muhammed size hâlâ rehber!

Refîkı Sıddîk-i Ekber
İle berâber
Gizlenip kayanın kovuğunda,
Kudret-i ilâhî ile selâmete erdi o,
Şerirler muhârebesiz kaybettiler
Örümcek ağıyla olup gözleri kör!

Her şeye rağmen geldi cihad devri :
Mü'minlerin kanlarına karışan
Bunaltıcı bir toz duman
İçinde inip kalktı kılıçlar...
Şehid ve muzaffer
Artık yeryüzüne yeni bir çehre verecekler.

Yeryüzüne yeni bir çehre verecekler,
Bir yenilmez aşkla
Bu dünyâda yanıp tutuşan gönüller,
Peşinde Muhammed'in
Gaybler gaybini keşfeden erler.

Âdem kapadı gözlerini,
Dinledi meleğin hitâbiyle
Titreşen göklerin âhengini...
Gördü saâdetle
Kalbinin derinliğinde,
Bir esrarlı mücevher gibi işlenmiş
Pırıl pırıl ismini Resûlullâh'ın.

Tâhire Âmetullah *

Safer 1399 — Paris

(Tercüme : M. Tahralı)

* Genç yaşta Paris yakınlarında bir katolik manastırına girip râhibe olan Fransız asıllı Yvonne manastırda yaşadığı 1969 senelerinde müslüman olmuştur. Tercümesini takdim ettiğimiz bu şiirin fransızca aslı arapça tercümesiyle beraber, Tunus'ta neşredilen **Cevheru'l-İslâm** mecmûasının 1978 senesi 5 - 6 numaralı sayısında neşredilmiştir.

TÜRK ŞİİRİNDE SÂDE TÜRKÇE, HECE VEZNİ ile YAZMA HALK EDEBİYATI'NDAN FAYDALANMA CEREYÂNI

ve

SİROZLU SA'Dİ'NİN DESTANLARI

Fevziye A. TANSEL

Millî veznimiz olan, Parmak Hisâbı, Millî Arûz, Türkçe Arûz da denilen Hece Vezni, İslâmiyet'i kabûlümüzden sonra, yerini Divân şâirleri arasında Arûz'a bırakmışsa da, halk şâirlerimizin elinde gittikçe daha âhenk kazanarak işlenilip devâm ettirilmiştir; yalnız Âşıklar, veyâ sazşâirlerimiz değil, Tekye ve Bektâşî şâirlerimiz de bu vezni kullanmakta idiler. Aynı cemiyette yaşayan Halk şâirleri ile Divân şâirlerinin birbirleri üzerinde te'sirleri olacağı pek tabî'dir; bu karşılıklı te'sirlerin en çok, Halk edebiyatı'nın büyük şâirler yetiştirmeye, Divân edebiyatı'nın daha çok millileşmeğe yüz tuttuğu xvi. asırdan başlayarak kuvvetlendiği görülür. Bir yandan Gevherî, Âşık Ömer, Dirdli gibi sazşâirlerimiz Arûz'la da şiirler yazarken, öte yandan Nedim, Şeyh Gâlib, Keçeci-zâde İzzet Molla gibi Divân şâirlerimiz Hece Vezni ile türküler yazmışlardır. Ancak, Hece Vezni'nin başlangıcından günümüze kadar geçirdiği safhaları, tarihçesi, bir bütün hâlinde ele alınarak henüz işlenmemiş bulunuyor. Edebiyatımızın hemen-hemen bütün millî mes'eleleri üzerinde çalışan Fuad Köprülü, Hece Vezni'ni kullanan, Divân ve Tanzimât edebiyatı'nın ilk devirlerinde yetişen Âkif, Pertev Paşalar, v.b. şâirlerimizin bu yolda çalışmalarından, yer-yer örnekler de vererek bahsetmiştir¹. *Nâmuk Kemal ve Hece Vezni* başlıklı incelememizde, şâirimizin Hece Vezni'ne dâir düşüncelerinden bahsedip, bu vezinle yazdığı şiirlerini tesbit ettiğimiz gibi², *Millî Edebiyat Devri'nde Halk Edebiyatı Te'sirleri* adlı makâle dizisinde de, şiirlerinde halk şâirlerimizi taklid edenler üzerinde durmuş, epeyi örnekler vermiştik³.

1 Millî Edebiyat Devri'nin İlk Mübessirleri ve Divân-ı Türki-i Basit, İst., 1928, Devlet Matbaası, s. 1-47; Edebiyat Araştırmaları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, vii. Seri — Sayı : 47, Makaleler Külli-yâtı — 1., Ankara, 1966, s. 271-315. 1928 basımının ithâf sayfasında, Millî Edebiyat cereyânının tarihi için küçük bir medhal mâhiyetinde olan bu eseri Ziya Gökalp'in Aziz Hâtırası'na ithâf ediyorum cümlesi vardır.

2 Ülkü mec., c. xvi., nu. 94, Birincikânûn, 1940, s. 319-24.

3 A. mec., c. xiii., nu. 74-78, Nisan-Ağustos, 1939.

Hece Vezni'nin geçirdiği safhaların aydınlatılabilmesi için, aradaki boşlukları dolduracak daha pek çok ciddi çalışmalara ihtiyâcımız vardır. Bu boşluklardan birini, 1897-99 yılları arasındaki şuûrlu olarak dilde sâdelik, Hece Vezni'ni kullanma cereyânı teşkil ediyordu. Mehmed Emin Yurdakul'un, *Türkçe Şiirler* adlı kitabındaki ilk şiirinin altında kaydettiği üzre, bunlar, "Yunan muhârebesi esnâsında söylenmeğe başlanmıştır,, ; Yunanlılar'ın sınırlarımıza ilk saldırışı 9 Nisan, 1897 (28 Mart, 1313)'dedir. Devlet-i Aliyye tarafından 17 Nisan, 1897'de harb i'lân edilmiş, Müşir Edhem Paşa'nın Mâbeyn-i Humâyûn Başkâtıblığı'ne 29 Nisan, 1897 tarihli telgrafı ile Tırhala'nın zabt ve işgâl olunduğu bildirilmiştir. Savaşın sona erip sulh lâyihasının imzâlanması 19 Eylûl, 1897 tarihine rastlar⁴. M.E. Yurdakul, beş ay süren bu Türk - Yunan Savaşıyla ilgili hâdiseleri askerlerimizin cenge gidişinden başlayarak, kazanılan zaferleri, şehid ve gâzilerimizi, yetim çocukları, dul kadınları şiirlerinde canlandırmıştır; *Kur'ân-ı Kerim* ile *İyilik ve Güzellik* başlıklı şiirleri de bir bakıma bu konularla alâkalıdır. Bunları ba'zı dergi ve gazetelerde yayımladıktan sonra, 1898'de kitap hâlinde neşretmiştir⁵.

Türk - Yunan Savaşı dolayısıyla kuvvetlenen milli duygu ve heyecânların edebiyatımızdaki te'siri, sâde Türkçe ile, Hece Vezni'yle, üslûb bakımından halk şiirleri taklit edilerek şiirler yazma cereyânının da kuvvetlenmesine yol açmıştır; böyle şiirlerin epeyi örneklerini *Musavver Ma'lûmât* mecmuasının 1897 - 98 yıllarına âit ba'zı sayılarında bulabiliriz⁶. Daha az örnekleri,

4 Vecihî ve Rufakası, *Musavver Tarih-i Harb*, İst., 1325, *İkdâm* Matbaası, s. 177, 182, 186, 212, 293.

5 F.A. Tansel, *Mehmed Emin'in Eserleri* — 1., *Şiirler*, Ankara, 1969, *İlk Eseri : Türkçe Şiirler ve Uynadığı Akisler*, s. xxi-vs.

6 Sâde ve Sâfi Türkçe, Hece Vezni ile, çoğu Halk edebiyatı'mızın te'sirinde yazılmış olan, gerek *Terakki*, gerek *Musavver Ma'lûmât*'ta neşredilen, başka mecmua ve muhtelif kaynaklarda rastladığımız böyle şiirler hakkında *Mehmed Emin Yurdakul'un Şiirleri* adlı eserimizde epeyi bilgi ve örnekler verilmiştir (S. Lv-Lxiv). Bu cereyânlara dâir, *Memleketimizde Folklor İlim Kolu hakkında Yazılan İlk Makaale* — *Yeni Bir İlim : Halkıyât : Folklor* başlıklı yazımızda da bilgi verilmiştir (*Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl - 1, nu. 3, Temmuz, 1972, s. 20-26).

1898 - 99 yıllarında *Musavver Terakki* mecmuasında yayımlanmıştır⁷. Selânik'te neşredilen, M.E. Yurdakul'un *Türkçe Şiirler* adlı kitabındaki ba'zı manzûmelerinin yayımlandığını kendisinin bir notu üzerine öğrendiğimiz *Asır* gazetesinde Sirozlu Sa'dî'nin de Hece Vezni ile birkaç şiiri basılmıştır.

Harput'ta doğan, uzun süre Siroz'da kaldığı için Sirozlu olarak anılan Sa'dî Efendi'nin⁸ *Âile Manzûmeleri* umûmî başlığı ile neşredilen şiirleri çoğu Arûz, birkaçı Hece Vezni ile; bu sonuncularda, üslûb bakımından Halk şiiri te'sirleri hâkimdir. Onun böyle şiirlerine örnek olarak verdiğimiz aşağıdaki eserlerinden ilki yaşlı, ak sakallı, âile reisi büyük - baba, ikinci buna benzetilerek hanım - nine ağzından söylenilmiş gibi tertibedilmiştir. Şiirlerden üçüncüsünde ise, âilenin hayırsız öğrenun canlandırıldığını görürüz.

Şiirlerden ilkinde ak sakallı Büyük-baba, gençlik yıllarından başlayarak, artık hâtıralarına gömülmüş hayâtını türlü yönleri ile canlandırıyor: Kendilerine öz giyinimleri olan, bileği bükülmez, arslanla pençeleşir, eğlencelerini cirit oyunları, nişan atma, at koşuları, güreşler teşkil eden kahraman, merd, yürekli sebâtlı, uyanık ve dikkatli erler.. Sonra, iffetli Türk kızları ile kurdukları huzûr ve gönül hoşluğuyla ap-aydın-

7 **Türk Şiirinde Sâde Türkçe, Hece Vezni ile Yazmak ve Halk Edebiyatı'ndan Faydalanma Cereyânının Bir Devresi** adlı incelemede, *Musavver Terakki* (ba'zı sayılarında *Terakki* adını taşır) mecmuasında neşredilen bu şiirler üzerinde durmuştuk (*Türk Yurdu* mec., c. VII., nu. 3, Mart, 1970, s. 40-44).

8 **Mehmed Âkif Ersoy'un Gözden Kaçan Bir Risâlesi — Mebâhis-i İlm-i Servet** adlı tebliğimizde, şâirimizin bu eserini Sa'dî mahlasıyla neşri dolayısıyla, aynı adı ve mahlası kullanan şâirlerimize, bu arada Sirozlu Sa'dî'nin hayât çizgisine, şiirlerine dâir kısaca bilgi verlimiştir (A. mec., Yıl-8, nu. 3, Temmuz, 1979, s. 27 v.d., not — 14). Buna ek olarak, *Musavver Ma'lûmat*'ın üçüncü cildinde (1896) ba'zı şiirlerinden başka, *Tercemân-ı Hakikat*'te basılmış manzûmelerinden seçilmiş eserlerinin *Müntehabât-ı Tercemân-ı Hakikat*'in üçüncü cildinde bulunduğunu da söyleyelim. Bu sonuncudaki *Gazelcik* başlıklı dört beyitlik şiiri Deli Şâir mahlası ile yayımlanmıştır; bunun altında Deli Şâir'le karşılıklı konuşmaları içine alan güzel, mizâhî bir fıkra da vardır (S. 503 v.d.). Bu fıkranın Muallim Nâci tarafından yazıldığı anlaşıyor (Muallim Nâci, *Mektuplarım*, İst., H. 1303/1886, s. 232, nu. 71).

lık yuvaları; kadınların kendilerine öz giyinişleri, şafak sökmeden uyanıp işlerine başladıkları, şeker yerine kendilerinin besledikleri arıların balından faydalandıkları; bu dışı arslanların arı gibi çalıştıkları, gergef işleyen, örgü ören, evlerinin içi gül bahçesi gibi misk kokulu, tertemiz, geçim sıkıntısı olmayan, bulgurları, bağlarından elde ettikleri üzümle, ananın ineklerden kendi eliyle sağdığı süttten yaptığı yayık yağları, peynirler, yoğurtlarla zenginleşen, kazanı kaynayan mutfaklar.. Âile yuvasında ayrı-gayrılık diye birşey yoktur; evin dört oğlu, el-birliği ile çalıştıkları ve geçerli san'atlardan biri olan esnaflık yolunu tutmuşlardır: Hepsi bir sofrada güle-eğlene yemek yeyen, kendi malları ile İstanbul, Manisa, Dırama, İşkodra gibi şehirler arasında alış-verişi kervanlarla, yelkenlilerle yürüterek kazanan insafılı, yol-yordam bilir esnaf da artık yoktur.. Büyük-baba, daha sonraları, san'atı bizden alan Avrupalılar'dan hâzır yiyecek, giyecek gelsin diye beklenilmesinden, kadın gibi süslenenlerden, el san'atlarının eriyip gitmesinden, içki düşkünlüğünden, abdest, namaz, ibâdetin bir yana bırakılmasından yakınıyor. O, İslâm dîninin esâsında bulunmayan, bu dînde sonraları yer alan şeylere, bid'atlere uymayan gerçek bir Müslüman'dır. Osmanlı kıyâfetini bırakıp Firenk gömleği giymemekte direniyor; namazında, duâsında, zekâtını vermekten kaçınmayan o yüzleri nurlu insanların hasretini çekmektedir.

Sirozlu Sa'dî, Büyük-baba'nın bu şiirine karşılık, Büyük-anne tarafından söylenilmiş gibi tertiplediği şiirinde de hemen-hemen aynı fikir ve duyguları dile getirmeğe çalışmıştır: Rastıksız, sürmesiz, düzgünsüz, sâde-güzel Osmanlı kadınlarının o güzel kıyâfetlerini, cins-cins altunlardan yapılmış beşi-biryerdelerini, yalancı değil hakîki zînetlerini, sırma işlemeli gelinlik elbiselerini canlandırıyor. Bu dış görünüşle ilgili tasvirlerle yetinilmemiş, Avrupa te'sirine kapılmadan önceki günlük hayâtları, ma'nevî dünyâları da anlatılmıştır: Eş, iş, aş, büyük-küçük, saygı, ahlâk, nâmus nedir bilen, çarşı-pazar dolaşmayan, misâfir seven bu tutumlu kadınlar iplik yapıp бүker, evde ipekböceği besleyip бүrүncük dokur işler, destgâhlarda bez, v.b. dokuyan kızlar çulha diye öğüüyor, çehizlerini kendileri düzüyorlardı. Ya şimdi? Bunların yerini alan oğlanlar serhoş, kızlar tütün içmekte, açık-saçık elbiseler giymekte, Avrupa gö-

reneği kalblerine kadar giren, Hak yolu'ndan ayrılan Firenk taklitletçileridir.

Âile Manzûmeleri'nden üçüncüsünde, annesi tarafından iyi terbiye edilmeyip şımartılan bir çoğunun mektep kaçaklığı, aşık oyunları, kumarbazlıkla başlayan serserilikleri, büyüyünce de hayâtını kahvelerde geçirdiği, bir iş tutmadığı, yiğitlik taslayışı, saygısızlığı, kaldırım kahramanlığı v.b. hâlleri, mizâh ifâdesiyle anlatılmıştır. Şimdi, 1896'da neşredilmiş olan bu üç şiirin metinlerini veriyoruz :

1 — AĞA-BABA'MIN TEFÂHURU

*Tunus fesli, sırma çebken, yelekli,
Mâvi şalvar giymiş gelen şu yiğit!
Bir Osmanlı dağ-parçası, hele git,
Meydan diyor sana demir bilekli..*

*Ben genç idim o çağlarda fer vardı;
Arslan ile pençeleşir er vardı!*

*At oynadır, kopmuş yine toz-duman,
Nişan atar, koşularda kazanır,
Koç-yiğitler güreşlerde şan alır,
Ne söylersin! Herbiri bir kahraman..*

*Yürek vardı, merdlik vardı, söz vardı;
Sebât vardı, dikkat vardı, göz vardı!*

*Saçlar belden aşağıya dökülmüş,
Ay-parçası bir Türk kızı, iffetli,
Boylu-boslu, her işine dikkatli;
Geç kaldık der, çünkü şafak sökülmüş..*

*Gergef vardı, örgü vardı, iş vardı;
Dişi arslan, inci gibi diş vardı!*

*Sırma gaytan, üç-etekli entâri,
Lâhor kuşak, pabuç giyer karılar..
Şeker yoktu, bal verirdi arılar,
Arılardan ibret alır bir karı;*

Ev yapardı, lezzet vardı, tad vardı;
 Sohbet vardı, şöhret vardı, ad vardı!
 Güller açmış evin içi bir gülşen,
 Ev işleri, el işleri yolunda,
 Kadınların zînetleri kolunda,
 Kazan kaynar, matbah güler, gönül şen!
 Aşçı yoktu, bulgur vardı, yağ vardı;
 Sirkat yoktu, üzüm vardı, bağ vardı!
 İnekleri sağar idi anamız,
 Yayık yayar, peynir, yoğurt yapardı;
 Kendi bakar, kendi açar, kapardı
 Duâcıydı beş vakitte babamız!
 Şefkat vardı, hürmet vardı, âr vardı;
 Râhat vardı, kazanç vardı, kâr vardı!
 Esnaf idik, san'atımız geçerdi,
 Yurdumuzda biz dört kardaş bir idik;
 Bir sofrada, güler, söyler, yer idik,
 Evdekiler işler, dokur, biçerdi..
 Bez giyerdik, 'abâ vardı, şal vardı';
 San'at vardı, servet vardı, mal vardı!
 İstanbul'da sırma, ipek yapılır,
 Mağnisa'nın alaca'sı¹⁰ birinci,
 Dırâma'nın çorapları, pirinci,
 İşkodra'dan çuha¹¹ gelir satılır..
 Mal giderdi, kervân vardı, el vardı;
 Buhâr yoktu, yelken vardı, yel vardı!

9 'Abâ, yünden yapılmış kaba kumaş; şal, omuza atılmağa, boyna sarılmağa, bele kuşatılmağa mahsûs yünden, Keşmir keçisi kılından, veyâ ipekten yapılmış kumaş. Bunların, aşağıdaki anlamı yadırganan kelimelerin ma'nâlarını verirken muhtelif lugatlerden, en çok Ahmed Vefik Paşa'nın *Lehçe-i Osmânî*'si'nden, Şemseddin Sâmî'nin *Kaamûs-ı Türki*'sinden, Ferid Develioğlu'nun *Türk Argosu* adlı eserinden, Hüseyin Rahmî'nin *Halkcılığı — Eserlerinde Kullandığı Türkçe Ta'birler, Halk Mecâzları, Türk Argosu* adlı incelememizden (Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yıl-1, nu. 4, Ekim, 1972, s. 36-46) faydalandık.

10 Alaca, veyâ iplik alacası denilen, birkaç renkte, rengârenk iplikten, Anadolu'nun birçok yerlerinde yapılan dokuma kumaş.

11 Çuha, veyâ çuka, hâs yünden dokunmuş kumaş.

*Firengistân bizden aldı san'ati,
Biz bekleriz hâzır gelsin yiyelim,
Kadın gibi süslenelim, giyelim,
San'at gitti, bitti erlik gayreti!*

*Esnâf vardı, gayret vardı, kol vardı;
İnsâf vardı, erkân vardı, yol vardı!*

*İçki neydi? Bilmez idik birimiz,
Kız varmazdı çubuk içen ¹² kocaya;
Helâl, harâm sorulurdu hocaya,
Abdest, namâz, Allah-evi yerimiz!*

*Kalbimizde niyâz vardı, can vardı;
Hânelerde tâ'at vardı, şân vardı*

*Değirmende ağartmadım sakalı,
Vâiz gördüm, bid'atlere uymadım;
Bu yaştayım daha gözlük koymadım,
Osmanlı'yım, gezmem Firenk yakalı..*

*Salât vardı, çehremizde nûr vardı;
Zekât vardı, vermeyene zor vardı ¹³!*

2 — AĞA-BABA'MA NAZİRE HANIM-NİNE'M DURUR MI YA?

*Tepelikli ¹⁴ fes giyerdim başıma,
Sırma-püskül takar idik ezeli,
Meşhûr idi Osmanlı'nın güzeli,
Bu yaştayım kâr çekmedim kaşıma..*

12 Tütün içmeğe mahsus, içi delik, bir ucunda imâme denilen, kehribâ, v.b. şeylerden yapılmış ağızlık ve öteki ucunda tütünün konulduğu hile bulunan değnek. Çubuk içmek: Tütün içmek.

13 **Hanımlar'a Mahsûs Gazete**, nu. 62, 2 Zi'l-hicce, 1313/2 Mayıs, 1312 (14 Mayıs, 1896); **Asır** gazetesinden alındığı kaydıyle neşredilmiştir. Gazete, Perşembe günleri neşrediliyordu. **Takvimü's-Sinîn'e** göre 1 Zi'l-hicce, 1313/2 Mayıs, 1312 (14 Mayıs, 1896) olması lâzım gelir.

14 **Tepelik**, veyâ **depelik**, kavuk ve fes gibi başa giyilen şeyin tâ tepesine dikilen, sırma, inci, altunla donatılmış düğme, veyâ ma'denî levha.

Rastık yoktu, kalem gibi kaş vardı;
 Eş bilinir, iş yapılır, aş vardı!
 Cuma günü evimizde salıncak,
 Türkü söyler, eğlenirdik biz-bize;
 Çarşı, pazar gezmek ne'ydi bir kıza?
 Nâmûs derler, değil idi oyuncak..
 Büyük, küçük bilinirdi, soy vardı,
 Hürmet vardı, ahlâk vardı, huy vardı!
 Gelin oldum, geldi bana bir kaftan ¹⁵,
 Şam kutnisi ¹⁶ bütün sırma çiçekli,
 "Güle-güle giy!" yazılı ipekli,
 Ben giyindim, kızım giydi çok zaman..
 Sonra yaktık gümüş çıktı tel vardı,
 Divit ¹⁷ yaptık, biz oğlana, bel vardı!
 Fındık altunlar ¹⁸, beşi-biryerde
 Ecnâs altun takım-takım dizilir;
 Düşündükce içim, bağ'ım ezilir,
 O inciler n'oldu, altun nerede?
 Zinetlerde kıymet vardı, şan vardı;
 Mihmân vardı, ni'met vardı, nân vardı!
 Yumak-yumak iplik yapar bükerdik,
 Beslenirdi evde ipek böceği,
 Biz işlerdik o Bürüncük ¹⁹ gömleği,
 Çulha ²⁰ diye biz bir kızı öğerdik!
 Çarık vardı, çıkırık vardı, bez vardı;
 Çehizini kendi düzen kız vardı!

15 Üstlük süslü elbise.

16 **Kutnî, kutniyye**, eski bir nevi pamuk, veyâ ipek dokuma kumaş.

17 Yazı yazmağa, belde taşımağa mahsus, eski tarzda, ma'den-den yapılmış, mürekkep ve kalem konulmak için bitişik bir borusu da bulunan hokka.

18 Sultan III. Ahmed zamânında darb olunmuş makbûl bir akçe.

19 İpekböceği kozasının teli, ham ipek, bu ipektan dokunmuş ince kumaş.

20 Destgâh (tezgâh)'da işleyen, bez v.b. kumaş dokuyan, dokuyucu.

Ağaç dibek²¹ kahve döğەر edâlî,
Matbah işi bitmiş, yıkar çamaşır,
El-işini gören gözler kamaşır,
Türk güzeli parmakları kınalı!

Kirpikleri uzun, elâ göz vardı;
Düzgün sürmez sâde-güzel kız vardı!

Ulu Tanrı'm ne günlere kaldım ben,
Oğlan serhoş, kızlar tütün içiyor;
Açık-saçık hep yan-yana geçiyor,
Göz görüyor, tehammül et buna sen!

Edeb vardı, hayâ vardı, âr vardı;
Saygı vardı, agyâr vardı, yâr vardı!

İslâm kızı giysin alafıranga,
Fistanının ucu yerde sürünsün,
Dekolteymiş, memeleri görünsün,
Yakışmaz mı ayağına pıranka²²!

Dünyâ sonu! Hani evvel yol vardı!
Allâh'ına kulluk eden kul vardı!

Ana şaşkın, baba işsiz, kız oynak,
Çocuklara bebek gelir Firenk'ten,
Hoşlanmadım şu biçimden, bu renkten;
Hep şinanay^{22a}! Bana derler sen bunak!

Sel giderse kalır idi kum vardı,
Kibrit yoktu, kükürt vardı, mum vardı!

Karı-kıca bir akılda, bir örnek,
Kuvvet için şarab içeri yemekte;
Haksız mıyım, buna Firenk demekte?
Gire-gire kalbe girdi görenek!

İz'ân vardı, ezân vardı, nûr vardı;
Hak yoluna gitmeyene zor vardı²³!

21 Taştan, ağaçtan yapılmış büyük havan.

22 Vaktiyle zindanda suçlunun ayağına vurulan kütük tomruk;
zincirli halka.

22a Lamba (lampe), yeni usûlde alafıranga ve başlıca gaz (petrol)
yakmağa mahsûs büyük kandil, idâre lambası; idâre etmek, yoluna
getirmek.

23 Hanımlar'a Mahsûs Gazete, nu. 64, 22 Zi'l-hicce, 1313/23

HAYIRSIZ EVLÂD

Bizim oğlan hayırsızın biridir,
Küçük iken mekteplerden kaçardı;
Aşık oynar, bana çeviz açardı,
Kumarcılık o çağındanberidir..

El'fi görse mertek sanır bu abdal!

Serrâc²⁴ dedi, verdim, dikiş tutmadı;
Berberlikte açtı belâ başıma,
Aşçı oldu, kattı zehir aşıma,
Bin boyaya girdi, bir iş tutmadı...

Yok yerine ağarmadı bu sakal!

Sözde yiğit, kaba-dayı çalımlı,
Soğan kesmez bıçağı var belinde,
"Ben kesmişim"²⁵, "aftos-piyos"²⁶, dilinde,
Yaygaracı, fakat alçak yalımlı²⁷..

Mendeburlar alayında bir kaval

Mayıs, 1312 (4 Haziran, 1896), s. 4 v.d. Şiirin sonunda şairimizin, *Asır* gazetesinin şu düşüncelerine yer verilmiştir :

"Hanımınine'm Durur mı ya ser-levhasından da anlaşılır ki Ağa-babam'ın Tefâhuru'ne iştirâk ediyor. Evet, «Ağababam'ın destan'ı koşulsun, dizilsin de benimki neden yazılmasın? diyor; isrâr ediyor. Kocakarı söz anlar mı? Ne yapayım, itâate mecbûr oldum. İşte naziresini takdim ediyorum. Tab'ederseniz, kim bilir nekadar mem-nûn olacaktır; nekadar duâ edecektir. Ara-sıra böyle ihtiyârları da dinlemeliyiz. "Böyle masal dinleyemez asrımız,, diyecek olan gençler düşünmelidir ki zamân kendilerini bu sâl-hördelerin yerine çekip götürüyor. Bu gün dinlemezse, yarın dinletmek hakkına da mâlik olamaz..."

SA'DÎ

"Yerden köke kadar hakkınız var. Siz söyleyiniz de biz dinleriz; hem büyük-büyük teşekkürlerle dinler, başka hikâyeler de bekleriz.,, "Gazetemiz de Cenâb-ı Sa'dî'ye arz-ı şürân eyler.,,

Asır

24 Serrâc, Sarac, eğer v.b., at takımı yapan ve satan adam.

25 Kesmek, sâf-dil bir oyuncunun hile ile parasını almak; gevezelik etmek.

26 Ehemmiyetsiz, değersiz, derme-çatma şey.

27 Kesen âletlerin ve kesici silâhların keskin tarafı; soy, cins, cevher, maya.

"Avanta²⁸, der, işe güce karışmaz,
Otlakcıdır²⁹ anaforda³⁰ dolaşır,
Pek de sulu, şuna-buna bulaşır,
Hırpalanmış, dayak yemiş aldırılmaz!
Akıntıya kürek çeker bir naval!

Kahvelerde budur çene kavafı³¹,
Madik³² etmiş, kofti³³ atar bir işit,
Cabadan gel, mangiz³⁴ tutmam, dikiz et³⁵,
Şorulopcu³⁶ sever hele boş lafı..
Kafa duman, uçlan³⁷ diyor kaşkaval³⁸!

Bir tavr ile büyük bükür söylenir,
"Anam babam, biz de kime ne dedik!,"
Koltukaltı tükürüyor³⁹, kafa dik,
Bu kaldırım kahramanı eğlenir..
İki cebte beş para yok Martaval⁴⁰!

Omuzdaşlar⁴¹ hepsi kokoz⁴² bir sürü,
Caka⁴³ satar, şu aynasız⁴⁴, bu kıyak⁴⁵,
At gelir mi boş turbaya, bana bak,
Yiğit isen para kazan et sürü..
Ayıb değil, ister isen ol hammal!

28 **Avanta**, güvensiz faydalanma; hırsızlıkla para kazanma; kumarbâzdan sus-payı alma.

29 **İhtiyâcı** olan şeyleri parasız elde etmek isteyen kimse; beleşci.

30 **Bedâvadan** gelen, emek ve sıkıntı çekmeksizin elde edilen para, eşyâ, v.b. şeyler.

31 **Kavaf**, dedi-koducu, söz toplayıp başka yere nakleden.

32 **Hile**, yalan-dolan.

33 **Yalan**, asılsız söz.

34 **Mangır**, para.

35 **Dikiz** etmek, dikkatle bakmak.

36 **Yalan** söyleyen, atmasyoncu, palavracı.

37 **Uçlanmak**, vermek, geri vermek, ödeme.

38 **Yavanca** ve kalın, tekerlek şeklinde peynir; rulet denilen kumara mahsûs fırıldağın muhtelif âletlerinden biri.

39 **Tükürmek**, ağır sûrette hakaret, azarlama, rezil etmek.

40 **Yalan**, uydurma, asılsız söz.

41 **Meslekdaş**, tulumbanın altında berâber koşan arkadaş.

42 **Züğürt**, parasız, iflâs etmiş.

43 **Gösteriş**, kabadayılık.

44 **Hoşa** gitmeyen, fenâ, zararlı, tehlikeli.

45 **Çok** iyi, mükemmel, a'lâ.

*Bu hâllere koyan bunun anası
Çok yüz verdi, arsız etti küçükten;
Baştan çıktı, korkmaz oldu büyükten.
Gide-gide tosun⁴⁶ oldu danası..*

Benim oğlum işte size bir misâl⁴⁷!

Hece Vezni ile yazılmış olan bu üç şiir, dörtlük esâsına dayanan, ilk ikisinde bu dörtlüklere bir beyit, üçüncüsünde bir nekarât (kavuştak) mısra'ı eklenmiş halk nazım şeklimizle yazıldığı te'sirini uyandırmaktadır. Dikkat edilince dörtlüklerin, Türk edebiyatı'ndaki gibi değil, Garb edebiyatları'nda çok kullanılan *quat'raine* (dörtlük) şeklinin, *rime-embrace* (sarma-kâfiye) denilen kâfiye düzenine (a b b a) uygun olduğu, *quat'raine*'lerin sonuna bir mısra, veyâ bir beyit, bir müfred eklenmesiyle meydana gelen altılı, beşli şekilleriyle olduğu görülür. Bu yüzden her üç şiirin tamâmıyla halk nazım şekliyle yazılmış bulunduğunu söyleyemiyoruz. Dörtlüklerin bu kâfiye düzenini bir yana bırakırsak, halk edebiyatı'mızın esâs ölçüsünü teşkil eden dörtlüklerin sonuna birkaç-nekarât mısra'nın eklenmesi, bu zümre edebiyatının belli-başlı nazım şekli husûsiyetlerindendir; dolayısıyla, Sirozlu Sa'di'nin, bu şiirlerinde bir bakıma, halk nazım şeklinin te'sirinde kaldığını da söyleyebiliriz.

Şâirimizin kaydettiği gibi, şiirlerden ilk ikisi, büyük-baba ve büyük-anne tarafından koşulmuş gibi tertib edilmiş birer *destan*'dır. Şiirlerden üçüncüsünde mizâhî destanların, ikinci dörtlüğünde esnaf destanlarının mevzû bakımından da te'siri vardır. Konu yönünden her üçünün birleşik yanı, içki ve kumar, açık-saçık giyinme, eğlenceye düşkünlük gibi şeylerin medenilik sayılması, atalarının giyiniş, yaşayış tarzlarının, kendilerine öz o iyi karakterlerinin küçümsenmesi, Garb'ın hiç özenilmemesi gerekli ba'zı husûsiyetlerini benimseme temâyülünün tenkididir; *Osmanlı ekmeği yeyip Mosko'fa duâ olmaz; Osmanlı'nın ayağı özenside gerek; Osmanlı, tavşanı araba ile avlar; Osman-*

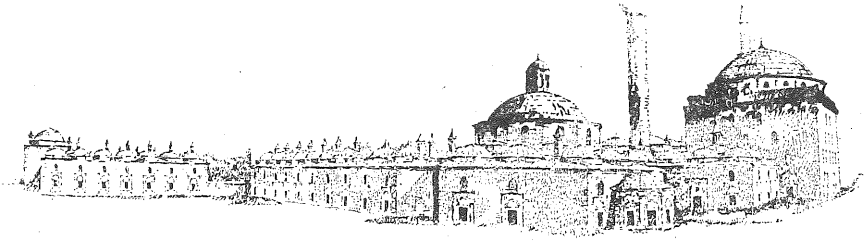
46 Dana hâlimden çıkıp iki yaşını geçmiş kara-sığır aygırı, genç boğa.

47 Hanımlar'a Mahsûs Gazete, nu. 67, 13 Muharrem, 1314/13 Haziran, 1896), s. 7.

l'nın ekmeği dizi üstündedir; Osmanlı kılıcı nankörlükle çekilmez; Osmanlı yanında gözünü, kâtib yanında sözünü sakın; Osmanlı fısıltıdan hazzetmez; Osmanlı'ya bir selâm ver, yiyeceğini düşünme gibi atasözlerimizden de anlaşıldığı üzere, Osmanlı Türkleri'nin merdlik, binicilik, avcılık, çalışkanlık, kıymet bilme, uyanıklık, dürüstlük, misâfir-severlik ve cömerdlik, v.b. husûsiyetlerinin küçümsendiğinden yakınılmıştır. Halk dilinde kullanılmayan yabancı kelimelerden arınmış, Hece'nin ençok kullanılan 11'li (4+4+3) kalıbı ile yazılmış olan bu şiirler, halk mecâz ve teşbihlerini, atasözlerini, yarım kâfiyeleri içine alma bakımından da sazşâirlerimizin eserlerini andırmaktadır.

Dilde sâdelik, Hece Vezni'ne yöneliş, Halk edebiyatı te'siri hemen dâimâ birlikte, at-başı yol alan cereyânlardır; ırmakların birleşerek nehirleri meydana getirmesi gibi, millî edebiyat cereyânının biri ötekinden ayırdedilmesi güç, başlıca unsurlarıdır. Bu milliyet cereyânına katılanlardan unutulmaması gerekli biri de Sirozlu Sa'di olduğunu söyleyebiliriz; 1897 - 98'de *Musavver Ma'lûmât*, 1898 - 99'da *Musavver Terakki* mecmualarında görülen Halk edebiyatı te'sirinde şiirler yazma cereyânından önce, Sa'di'nin bu destanlarının 1896'da neşredilmiş bulunması, bu yoldaki çalışmalarının değerini daha çok artırmaktadır.

Ankara — 16 Ocak, 1980

EDİRNE'DE BÂYEZİD-İ VELİ KÜLLİYESİ

İ. Aydın YÜKSEL

Edirne'de Sokollu Hamamı'nın yanından inen yokuşun başında bir an durup Tunca Nehri'ne doğru bakarsanız, önünüzdeki eski evlerden sonra başlayan yeşillik denizinin ortasındaki iki uzun minâre ve heybetli bir kubbe, sizi kendine çeker. Bu azametli ve şaşırtıcı manzarayı şehrin başka bir noktasından görmek hemen hemen imkânsızdır.

Şehrin merkezinde asırlar içinde teşekkül etmiş azametli yapılardan sonra, Tunca kenarına tevâzû ile sığınan Bâyezid-i Velî'nin bu muhteşem eseri, artık, kendi âlemine çekilip çubuğunu tüttüren bir eski pehlivan, veyâhut girdiği sayısız mâcerâdan yüzünde izler taşıyan ihtiyar bir cengâver gibi biraz küskün ve biraz yalnız... Cemâati sekiz on kişiyi geçmeyen tek kubbeli câmii ve bomboş duran tâbhânesi, güvercinlerin kanat şakırtısı ve dem seslerinin duyulduğu imâret ve fırını, Balkan harbine kadar tımarhâne olarak kullanılan dârüşşifâsı, onsekiz odalı medresesi ile geniş bir sâhâyı kaplayan manzûme, şimdi, şaşkın ve hayrân dolaşan turistlerin uğrağı, bağrıışıp koşuşan bir alay çocuğun oyun yeri olmuş. Seksen sene evveline kadar duran hamamdan ise en küçük bir iz bile kalmamış.

Külliyenin bu derece terkedilmesine, Tunca nehrinin zaman zaman taşması, geçirilen büyük harpler, azalan nüfus sebep olarak gösterilir. Fakat ne gariptir ki, Sultan Bâyezid'in Amasya'daki diğer külliyesi de aynı şekilde devamlı sel baskınlarına mâruz kalmaktan kurtulamaz.

Bir yaz günü, Bâyezid-i Velî'nin hayrâtı olan köprüden geçip, nehrin yanındaki toprak sedde ulaşan yolcu, Fâtih'in bu velî oğlunun aynı âkıbete uğrayan iki ayrı binasını, insanlar gibi yapıların da tâlihlerinin birleşebildiğini ve bunun derin hikmetini düşünmekten kendini alamaz. Nehir ile külliyei ayıran toprak sed, su baskınlarına karşı yapılmış. Böylece de bütün yapılar seddin arkasında çukurda kalmışsa da başka çare bulunamamış. Zirâ, nehrin 1940'lardaki taşmasında câmiin içindeki suyun yüksekliğinin bir buçuk metreyi geçmiş olduğu izlerinden belli olmakta.

1484 târihinde Sultan II. Bâyezid, Kili ve Akkerman seferine çıkarken bu nehrin böyle bir huyu var mıydı, bilinmez. Ancak o zamanlar yatağı derin, çevresi cennetten nişan verir imiş. Hoca Saadüddin Efendi Târihinde «Ol şehri-âzîm ... dârüşşifâya gayetde muhtaç olmağın...»¹ diyerek bu imârın gerçek sebebini söylemeye çalışıyor. Acaba, Tunca kenarında, Evliyâ'nın dediği gibi bir «bağ-ı irem içre» olan bu yerde, dârüşşifâ ve diğer hayrâtın te'sisi sâdece Edirne halkının arzusu ve ihtiyâcı ile mi meydana geldi? Ne Evliyâ Çelebi, ne de diğer kaynaklar bunun için başka birşey söylüyor. Fakat, temmuz sıcağında şifâhânenin loş avlusuna, veyâ câmiin serin revâkına sığınıldığında, insan, acaba, diyor, Bâyezid-i Velî'nin Galatasaray mektebinin inşâsını emredişinde olduğu gibi, burada da hayalhânemizi süsleyen güzel bir hikâye mevcut değil mi? Pâdişah, burada da bir başka Gül Baba'ya rastlamış, bir mânevî işâret almış olamaz mıydı? Zirâ, saltanatın çeşitli gâileleri ve Sultan Cem vak'asının devâm edip giden huzursuzluğuna rağmen, bu, iki cihangir hâkânın arasına sıkışıp kalan Velî Hünkâr «Dest-i kerem-i îtiyâdları ile ol ebniye-i hayra vaz-i bünyâd ... ve fukarayı dilşâd...»² eyledi.

Bugün, yüzlerce kubbesiyle her noktadan ayrı ve şaşırtıcı görünüşü ile bu muazzam yapı, şehrin uzak bir köşesinde, nice sır ve hâtıraları saklayarak vakur ve sâkin durmakta. Câmiin iki tarafındaki tabhânelere avludaki kapılardan birkaç

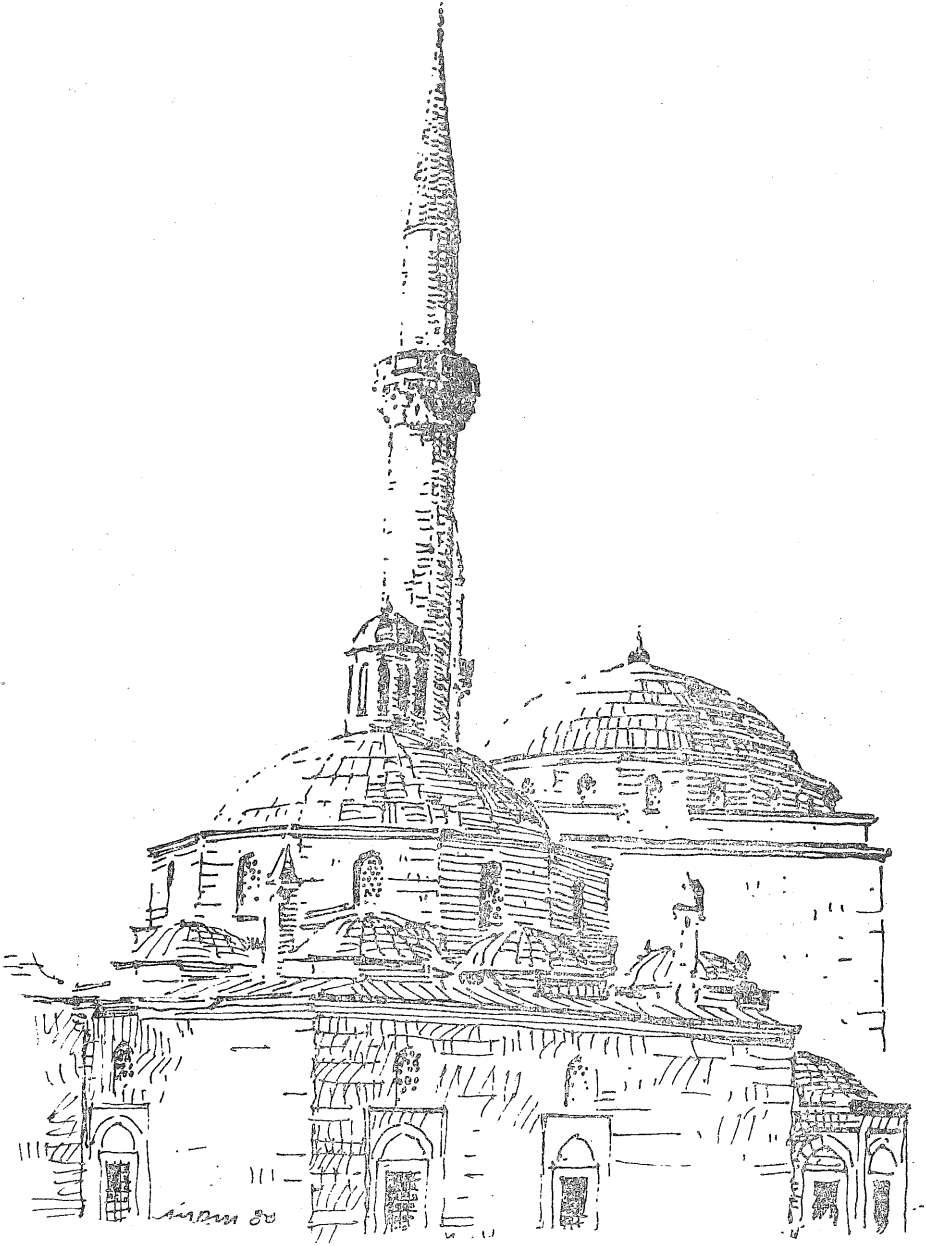
1 Saadüddin Efendi, Tâcüttevârih, II., 42. İst. 1280.

2 Saadüddin Efendi, Tâcüttevârih, II., 42. İst. 1280.

basamakla inip girdiğiniz zaman dışardaki yakıcı sıcaktan sonra sizi karşılayan serin ve rutûbetli havayı teneffüs edersiniz. Bütün o toz ve toprağa, yarı karanlığa rağmen, altlarında pabuçlukları olan sekilerin üzerinde bağdaş kurmuş, veyâ bir bacağına altına almış yolcuların, çubuklarını tutturdüklerini veyâ Bâyezid-i Velî'nin mübârek rûhuna duâlar mırıldandıklarını görür gibi olursunuz. Zîrâ bunlar, vakıf mücibince güler yüzle karşılanmış, buyur edilip ağırlanmış, an'ane icâbı üç günlük misâfirliklerini sürdüren garib yolculardır. Tâbhânenin dört odası ve iki sekisinde misâfir edilen bu insanlar, namaz vakitlerinde belki de câmiin içine girmeden bulundukları yerden, şimdi kapatılmış olan üç pencere vâsıtasıyla cemâate dâhil olmakta idiler. Tâbhânenin merkezî kubbesi altında başınızı kaldırdığımız zaman, hârikulâde stalaktitlerin köşelerden kademe kademe yükselip bir fenerle son bulduğunu görürsünüz ve parlak bir ışıkla gözleriniz kamaşır.

Câmiin, şadırvanlı, taş döşeli geniş avlusundan sonra, sâde silmeleri, zarif çizgileri ve iki satırlık kitâbesinin sağlam ve tumturaklı hattı ile cümle kapısı sizi karşılar. Hat, Türk yazı san'atı târihinde âdetâ efsânevî bir yeri olan Şeyh Hamdullah'ındır. «Tuhfe», bize, Şeyh Hamdullah'ın yazıdaki yeniliği Hızır Aleyhisselâm'dan tâlim ettiğini söyler. Her ne şekilde olursa olsun, II. Bâyezid'in, yazıya yeni bir kıvam ve üslûp kazandırmış olan Hocası Şeyh'e çok itibâr ettiği, hattâ yazı yazarken hokkasını tuttuğu rivâyet edilir. Kitâbenin ifâdesini hazırlayan, «hayr-ı cemil» diyerek câmiin inşâ târihi olan 893 (M. 1498) târihini düşüren ise hattattan daha az meşhur biri değildir: İstanbul'daki Bâyezid Câmiî'nin ilk müderrisi ve daha sonra I. Selim gibi yavuz bir pâdişâha şeyhülislâmlık yapacak ve sırasında ona kafa tutabilecek olan Zembilli Ali Efendi. Bütün bunları câmie adınızı atarken düşünür ve içinizin ürperdiğini hisseder belki de Pâdişâh'ın, etrâfındaki ulu kimselerle birlikte ilk cuma namazını kıldığını görür gibi olursunuz. Yine, belki de Velî Hünkâr'ın etrâfındakilere dönüp «Her kim müddet-i ömründe ikindi ve yatsı namazlarının sünnetlerini terketmemiş ise o imamlık etsin» dediğini ve deryâ misâli cemâatten ses çıkmayınca yine kendisinin «Elhamdülillah, hazerde ve seferde cemi sünnetleri terketmedik» deyip,

EDİRNE'DE BÂYEZİD-İ VELÎ KÜLLİYESİ

imâmete geçtiğini düşünürsünüz. Bu vak'ayı, Evliyâ Çelebi bize, İstanbul Bâyezid Câmii için anlatır³. Fakat, zaman kaydından kurtulan hayrân bir cân, niçin aynı şeyi burada da tahayyül etmesin.

Câmiin yirmi metrelik tek kubbesi, içerden, dört yüksek duvar üstünde daha da azametli görünür. Zirâ, câmi'de sütun olarak, sâdece, sol taraftaki Hünkâr mahfilinin küçük ve zarif ayakları vardır. Siyah, beyaz ve yeşil mermerden yontulmuş sekiz köşeli bu sütuncukları birbirine bağlayan sivri kemerler ve onların üzerlerindeki altın yaldızlı rûmî kıvrımlar içinizi ferahlatır. Bu güzel mahfile, câmiin içinden bir merdivenle veyâ Tunca tarafındaki bir pencere-kapıdan çıkmak mümkündür. Edirne sarayından — belki de onuç çifte kürekli saltanat kayığıyla — gelen Hünkâr, bu kapıdan mahfile geçerek, cemâate dâhil olur ve Hakk'ın huzûrunda el bağlardı.

Mihrâba doğru, yerdeki halıları okşar gibi yürüdüğünüz zaman, hemen etrâfınızda peydah olan bir-kaç çocuk, size mihrâbın iki yanındaki kum saatlerini göstermek için çırpınırlar. Sonra da, bu siyah mermer silindirleri, elleriyle mihverleri etrâfında gıcırtilarla döndürerek, bu taşların döndükçe câmiin henüz muvâzenesinin bozulmamış olduğunun anlaşıldığını, biraz da övünerek, îzâh etmeye çalışırlar.

Mihrâbın sağındaki mermer, mimberin işçiliğindeki harikulâde zerâfet hemen dikkatinizi çeker. Mâhir bir el tarafından ince bir san'atla işlenmiş şebekeler, kademe kademe stalaktitlerle yumuşatılmış köşeler, kırmızı zemin üstündeki yaldızlı rûmî kabartmalar, kıvrımlar ve yapraklar, Evliyâ Çelebi'nin Tunca kenarındaki gülistanlı dünyasını, âdeta câmiin içine naklediverirler.

Ahşap pencere kapaklarının, hangi ustanın işi olduğu bilinmiyor. Bilinen birşey varsa, üstlerindeki oyma sülüs yazıların, Ulu Peygamber'in en güzel sözleri olduğudur. Çepeçevre bütün câmiî kuşatan bu yazılar, müminlere, her iki hayâtın sırlarını fısıldar.

3 Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, I. c., s. 143.

Evliyâ Çelebi, bize, «Bimâristan-ı Bâyezid Hân» nâmıyla Dârüşşifâyı, «Bâyezid Hân Câmiinin taşra harem-i kebîri yemininde bağ-ı irem içre bir dârüşşifâ vardır.»⁴ diye anlatmaya başlar. Şifâhânenin loş hücrelerinden geçerken, binbir türlü derd ehlinin mecnûn ruhları sizi tâkîb eder gibidir. Bâzan bir kanat şakırtısı şadırvanlı orta kubbede büyür, yâhut hücrelerin kuytu köşelerinden içeri sızan tılsımlı bir ses size kadar ulaşır, boş bulunup sıçrarsınız. Görünmeyen bir hayâl sanki sizinle berâber adım adım hücreleri, yazlık sekileri, esrarlı odaları dolaşır. Altın dilli Evliyâ... Bu keder dünyâsının, taşlara sinmiş ızdıraplı âlemin tasvîrini ondan dinlerken dudaklarınıza gelen tebessümü geri çeviremezsiniz : «...bâzi höcrelerde evvel baharda cünûn mevsiminde... sevdâzede uşşâkı, ...emr-i hâkim ile bu tımâristana getirerek altın ve gümüş yaldızlı zincirler ile kayd ü bend idüp herbiri arslan yatağında yatar gibi kükreyip yatarlar.»⁵

Fakat, bütün bu hüznü havaya rağmen, Mimar Hayreddin bu şifâhâne'de altı kemer üstünde fenerli kubbesi, kışkık ocaklı odaları, sekili yazlık şahnişleriyle bir şâheser meydana getirmiştir. Odaların pencerelerinden biri dışarıya, diğeri fenerli kubbenin altındaki şadırvanlı havuza bakan sekili şahnişlere açılır. İnsan burada tabiatla içiçe olduğu kadar münzevî bir rûhun kendi içine kapanışını hisseder.

Dârüşşifâ'nın küçük avlusundaki bir taşın üzerine bir an oturup soluk alırsınız. Mimar Hayreddin'in kendi iç sükûnunu ararcasına binâ ettiği bu insan ölçüsündeki kapılar, mütevâzi kemerler, içe ferahlık veren kubbeler, demir parmaklıklı birer pencere ile bir başka dünyâya açılır gibi soluklanan hücreler, bütün bu fantaziden uzak sâdelikler sizi oraya âdetâ görünmez bağlarla rapteder, ayıramaz olursunuz.

Acaba Evliyâ Çelebi'nin bahsettiği, ancak vakfiyelerde ve diğer kaynaklarda rastlanmayan mûsikî faslı nerede icrâ edilirdi? Bu bilinmiyor, fakat, şirin Evliyâ, bu fasılları «Merhûm ve mağfûr Bâyezid-i Velî... vakıfnâmesinde hastalara

4 Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, III. c., s. 469.

5 Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, III. c., s. 469.

devâ, derdlilere şifâ, divânelerin rûhuna gıdâ ve defî sevdâ olmak üzere on aded hânende ve sâzende gûlâm tahsis etmişdir ki üçü hânende biri neyzen biri kemânî biri mûsikârî bir santûrî biri çengî biri çeng-i santûrî biri ûdî olup haftada üç kere gelerek hastalara ve delilere mûsikî faslı verirler.»⁶ dilbazlığıyla anlatır. Boş yere, toz ve toprak içindeki bakım-sız, metruk şifâhânenin hârîkulâde güzel mîmârisinde bu mûsikî tedâvisi için bir yer ararsınız. Bu sırada kulaklarınıza, dârüşşifânın eczâhânesinde tunç ve mermer havanlarda mâcun ve ilâc döven tokmakların ritmik sesi gelir. «Haftada iki gün meâcin kârhânesi küşâd edilerek şehri Edirne'de ne kadar sâhib-i ilel varsa dârüşşifâyâ gelüp nice bin türlü meâcin ve dermânı mebzûlen alırlar. Sâir haşîşat makûlesi hesabdan hâriçdir»⁷ diyen Evliyâ'nın sesini duyarsınız.

Kaynaklar bize I. Cihan Harbi sonuna kadar burada delilerin mevcûdiyetini söylüyor. Acaba vakfiyede, tabîb, gözheki-mi, cerrah, hastabakıcılar, aşçı ve gassaller olarak gösterilen yirmibir kişilik kadro bu târihe kadar vazîfe görmüş mü idi?

Dârüşşifâ'ya bir duvarla bağlı olan «medrese» bugün yurt olarak kullanılıyor. Bir zamanlar onsekiz odasında «onsekiz nefer-i müstaîde yevmî otuz altı akça vazîfe tâyin»⁸ edilen ve ders-hânesinde bir kütüb-hânesi bulunan medrese binâsının sefil ve hazin hâli insanı derin düşüncelere sevkeder. Dörtbir tarafı revakla çevrili avlunun ortasındaki kuru şadırvan sanki bu medreseden artık ilmin çekilmiş olduğunu hatırlatır. Bâzı kayıtlarda medresenin bir tıp medresesi olduğu yazılıdır. Ancak vakfiyesinde böyle bir şeye rastlanmamakta. Kütüb-hânesinde bulunduğu zikredilen kırk iki eserin de sâdece beşinin tâbâbetle alâkalı olduğunu yine vakfiyeden öğreniyoruz.

Bütün külliyedeki yüzyetmiş altı kadar müstahdeme, onsekiz talebeye ve bir alay misâfire hergün yemek pişirilip dağıtılan «imâret», manzûmenin sol tarafına düşer. Yirmi üç

6 / Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, III. c., s. 469.

7 / Evliyâ Çelebi, Seyâhatnâme, III. c., s. 469.

8 / 898/1493 târihli Türkçe Vakfiye, T. Gökbilgin, Edirne ve Paşa İli Livâsı, 180., 1952, İst.

kubbe altında iki parçadan teşekkül eden imâretin mutfak ve anbarlarının içiçe geçmiş odalarından, kubbe ve kemerleri altından geçtikçe, her adımda karşınıza bir başka âlemin çıktığını düşünmekten kendinizi alamazsınız. Bilirsiniz ki, her gün kırk kadar müstahdem okkalarla et, bulgur, un, piring, yağ taşır, depo eder, yıkar, ayıklar. Bugün kapkara duran kocaman sekiz ocakta altı aşçı cehennem dili gibi sarkan alevlerin karşısında kocaman kazanlarda iri kepçelerle pilavlar karıştırır, çorbalar pişirir, zerdeler kaynatır. Hizmetkârlar «dahî ulemâya ve fukarâya ve müsafirlere sabah ve akşamda... ilme tâlib olana... ve imâret-i âmirede konanların cemi'sinin hizmetine ve kondukları günden üçüncü günün âhirine değin... ziyâfetleri tamâm olduktan sonra güler yüzle, anlara destûr»⁹ vererek yolcu ederler.

Vakfiyede bize imârette, yolcuların hayvanları için de hergün arpa tâyin edildiğini, bağ, bahçe ve bostanların mevcûdiyetini, ehil bir mîmârın devâmlı bakım işleri ile uğraştığını söyler¹⁰. Odun hamalından, hâzık hekîme, ve her türlü san'at erbâbına kadar bütün teferruatın hak rızası için yürütüldüğü bu geniş ve azametli külliyyede, her adımda bu hayrın sâhibi Bâyezid-i Velî'yi tekrar tekrar rahmetle anar ve içinizden aziz rûhuna bir fâtiha okursunuz.

9 898/1493 târihli Türkçe Vakfiye, T. Gökbilgin, Edirne ve Paşa İli Livâsı, 180., 1952, İst.

10 898/1493 târihli Türkçe Vakfiye, T. Gökbilgin, Edirne ve Paşa İli Livâsı, 180., 1952, İst.

Ahmet Mithat Efendi'nin Önemli Bir Romanı :

MÜŞAHEDAT

Necat BİRİNCİ

— Geçen sayıdan devâm —

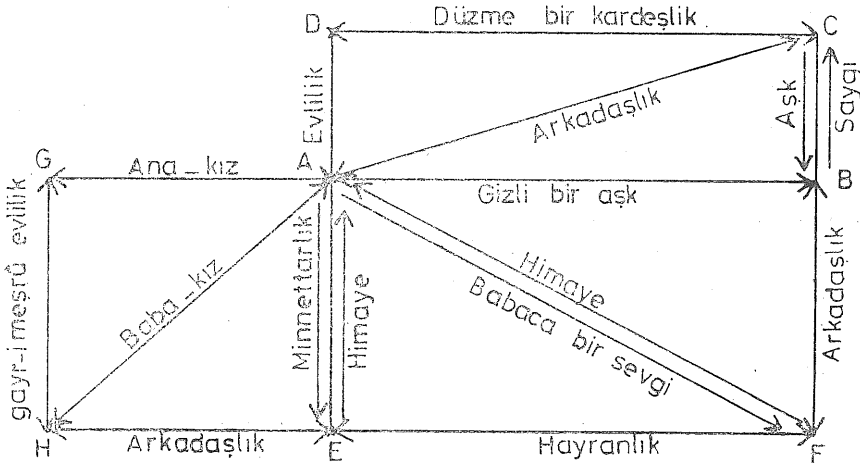
Romanın Kahramanları

Müşâhedât romanı, şahıs kadrosu bakımından oldukça kalabalık bir durum arzeder. Bu kalabalık şahıs kadrosu vak'aya bilfiil iştirâk edenler ve bahsi geçenler olmak üzere ikiye ayrılır. Bizzat Ahmed Mithat Efendi de romanın bir kahramanı durumundadır.

Bütün hâdise, azınlıklardan olan iki kadın, *Siranuş* ile *Ağavni* etrâfında dönmektedir. Diğer bütün şahıslar bu ikisinin etrâfında toplanmıştır. Bu kadınların etrâfındaki şahısların mâziye âit olanları, birbirlerini tanımadıkları gibi, kadınlar da birbirlerinin mâzilerine âit olan şahısları tanımazlar.

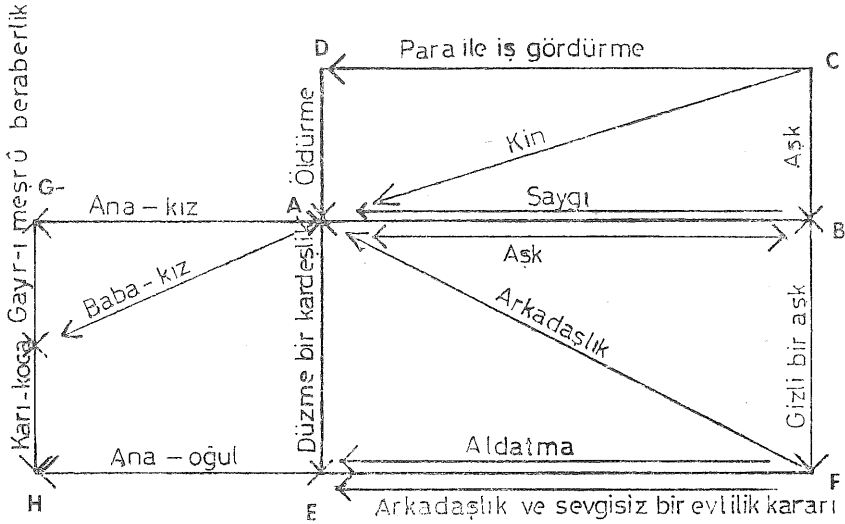
Siranuş ile *Ağavni* etrâfında teşekkül eden iki ayrı şahıs dâiresindeki kişilerin birbirleriyle olan münâsebetlerini, şu şekilde, şematik olarak göstermek mümkündür :

Siranuş dâiresi :

A) Siranuş, B) Refet, C) Ağavni, D) Karnik, E) Seyyid Mehmet Nûman, F) Ahmet Mithat Efendi, G) Takuhi Benet Kazar, H) Ali Osman Topuz.

Ağavni dâiresi :

A) Ağavni, B) Refet, C) Feride, D) Yahudi, E) Karnik, F) Siranuş, G) Maryam, H) Novart, I) Antuvan Kolarya.

Kadın kahramanlar

SİRANUŞ :

Romanın en önemli kadın kahramanı olan *Siranuş*, Tunus bahriye zâbitlerinden Ali Osman Topuz Bey'in kızıdır. Annesi Takuhi Benet Kazar adlı bir ermeni olup, hakkında hiç mâlûmat verilmemiştir. Seyyid Mehmed Nûman'ın dediğine göre, Ali Osman Topuz Bey'in başlıca vasıfları olan «*sadâkat, sebat ve metânet*» (s. 290) gibi faziletlerin hepsini tevârus etmiş, son derece nâmuslu ve terbiyeli bir kız olan *Siranuş*'u muharriir ilk gördüğü zaman bütün dış hatlarıyla bize tanıtır :

«*Esmer, gereği gibi iri yarı, geniş omuzlu, o dar kollu fistanın setrinden âciz kalacağı derecelerde kalın pazulu, fakat yaşca yirmiden ya biraz ziyâde, veyâhut pek az noksan tahmin olunacak kadar genç bir kadın idi. Gözleri mikyâs-ı tabîisinden hayli iri olmasalar, siyah üzüm gibi koyu kara olan hade-kaları bütün çeşm-hâne-yi isti'âb ederek, beyazına yer kalmaz idi.*» (s. 14).

«Kaşlar gözlere mütenâsib. Ama nasıl? Renkleri karaysa da rastık boyası değil! Çatık da değil! Fakat iki kaşın başlangıçları yekdiğerine gâyet karib. Şâirlerin «samuri» dedikleri tarzda...» (s. 15).

«Burun gereği gibi iri!... çehresi tamam o binî-i zibâyâ zemîn-i letâfet-efzâ olabilecek beyzî çehrelerden bulunduğu gibi, onun alt tarafındaki irice dudaklar ve yumruluğu sivrilğine gâlip, çene levha-i vechi gerçekten güzel bir hâle koyduktan mâadâ...» (s. 15).

Dış görünüşü bu şekilde anlatılan Siranuş'un tavrında yaşı ile mütenâsip olmayan bir olgunluk vardır «...esmerde, otuz-beşlik, kırkık kadınlarda bile ağılebiyetle görülemeyen kâmillik, vakûrluk nazar-ı ehl-i dikkate derhâl çarpar. (s. 16).

Bu olgunluk, yaşadığı mütevâzî hayattan geldiği gibi, geniş kültürünün de bunda tesiri olduğu söylenebilir. Siranuş Fransızca'yı mükemmel bildiği gibi, Türkçe'yi de az bir ermeni şivesi karışması ile berâber son derece selis bir şekilde konuşur. Esâsen onun için ana lisânı Türkçe olmuştur.

«— Benim için mâder-zâd olan lisan Türkçe'dir. Kesbî olan lisan ise Fransızca'dır.» (s. 35).

Siranuş'un, Türkçe'yi ve Fransızca'yı iyi bilmesi yanında, bu iki lisanın edebiyatlarına da vukûfu, Ahmed Midhat Efendi ile Fransız ve Osmanlı edebiyatlarını mukâyeseli bir şekilde tartışacak derecede geniştir. O, bu konularda, eserle eseri veren arasındaki münâsebetler üzerinde fikir yürütebilecek derecede, bir ufuk genişliğine de sâhiptir.

«— Bir muharrir, büyüklük ve mükemmeliyyet ne olduğunu bilmese, tahlîl ettiği eşhâsa da bunları tasvîr edemez. Ressam, hayâlinde mahlûk ve mürtesem olan hüsnü levhası üzerine tersim edip, kendinde olmayanı tersim edemez. Mahlûk, hâlikinin evsâfına ne nisbetle iştirâk ve ittibâ eyler ise, o nisbette mükemmel sayılır.» (s. 39).

Siranuş'taki bu kültür zenginliğinin ilk kaynağı babasının vasiyetidir. Ali Osman Topuz Bey, ermeni patriğini vâsi tâyin ederek, kızının tâlim ve terbiyesine gayret edilmesini istemiştir.

Babasını kaybettiği zaman beş yaşında olan Siranuş, yedi yaşına geldikten ve bir leyli kız mektebine verildikten yedi ay sonra da annesini kaybeder. İki sene ara ile gelen bu felâketle-

rin birincisinden kendisine kalan annesinin ağlamaları, ikincisinden de, artık izinli olarak eve gidemeyeceğinin çocuk rûhuna verdiği üzüntüdür.

Siranuş bütün tahsili boyunca ders ve ahlâk yönünden dâimâ sınıfının birincisi olmuş, hocaları tarafından dâimâ takdir görmüştür.

Siranuş için bu muvaffakiyet ondört yaşında iken ermeni patrikhânesinin delâleti ile girdiği madam C...’nin pansiyonunda da devâm eder. Genç kız Ağavni’nin hâyatında bir dönüm noktası hazırlayan bu okuldaki serbest hayâtın dışında kalmış, dâimâ kimsesizliğinin ve nasipsizliğinin verdiği bir endişe içinde kendisini muhâfaza mecbûriyeti ile yaşamıştır. «*Bi-kesliğim, bi-vâyeliğim derûnumu söndürmüş olduğundan mıdır nedir, gerek hâl-i hâzırım ve gerek müstakbelim için dâimâ endişeler ederek, kendimi sâir kızlardan başka türlü muhâfazaya mecbûr buluyordum.*» (s. 181).

«*Tahsil hayâtı madam C...’nin pansiyonunda geçirdiği üç yıldan sonra sona eren Siranuş, yine patrikhâne tensibi ile verildiği nâmuslu bir ermeni âilesinin yanında hayâta ilk adımlarını atar. Bulunduğu bütün çevrelerde dâimâ etrâfının hayranlığını kazanan genç kız bu yeni çevrede de mahalle halkının teveccühünü kazanır.*» (s. 182).

Siranuş’un hayâtının bir yönünü de yeni girdiği bu çevre içindeki eğlenceler teşkil eder. O, Beyoğlu kızlarının, nâiliyeti için büyük fedâkârlıkları göze aldıkları balolardan geri kalmaz. Fakat genç yaşına rağmen sağlam bir şahsiyete sâhip olması ve hayâtın her cephesinde ölçülü hareket etmesini bilmesinden dolayı, bu eğlenceler asla bir sefâhat şeklini almaz.

«*Baloda her türlü adam ile görüşür, her arzu eden ile rakseyler idiyse de, hiç bir kimse ile büfeye gitmez, ve hiçbir kimsenin yanında yüzünü açıp, kendini tanıttırmaz idi.*» (s. 183).

Siranuş bu eğlenceler esnâsında, o ana kadar dâimâ kendi içinden gelen ve yine kendisine yönelen «muhâfaza» duygusunu, başka birine tevdi etmek, başka birisinin himâyesini kendi üzerinde duymak ihtiyâcını duyar. Muhâfazasını devrettiği şahıs, Ağavni münâsebeti ile tanıdığı Karnik’tir. Siranuş, ilk zamanlar Karnik’e sâdece bir arkadaş gözü ile bakarsa da, daha sonra bu arkadaşlık münâsebetinde Siranuş’un isteği ile evlilik

karârına doğru bir gelişme görülür. Siranuş pek büyük menfaatler olmayacağı gibi, zarârı da hiç umulmayacak bu karârı, bir hesap üzerine vermiştir. «*Muhakkak ki Siranuş Karnik'i sevdâ derecesinde muhabbetle asla seve memiştir. Oğlanın hâl ve şânı hesâbına muvâfık düştüğü için, işi izdivâc derecesine kadar vardirmiştir.*» (s. 189).

Fakat hesâbı yanlış çıkan Siranuş, bir defâ elinden çıkardığı kendi muhâfazasını, büyüğü bozulmuş gibi uzun müddet bir daha eline geçiremez. Karnik'in, babasından kalan serveti zimmetine geçirdikten sonra ortadan kaybolmasını müteâkib, Siranuş, Seyyid Mehmed Nûman ve Refet'in himâyesi altına girmiştir. Daha sonra Ahmet Mithat Efendi ona kendi emeğinin getirdiği kazancın zevkini tattıracaktır. Bu durum, genç kızda esâsen var olup da su yüzüne çıkamayan bir istidâdı ortaya koyar. «*Kimseye bâr olmamak için kendi sa'y ve gayretimle geçinmek bahtiyarlığımı istihsâl yolunda gece gündüz çalışmağa kendimi pek müstaid buluyorum.*» (s. 203).

Siranuş, Ahmed Midhat Efendi vâsıtasıyla bir müslüman âilenin çocuklarına Fransızca ve piyano dersi vermeğe başlar. Bu işin kazancı, onu kendi hayâtını kazanan bir insan olarak karşımıza çıkardığı gibi, o zamana kadar bâriz vasfı olan kederli hâlin de dağılmasına sebep olur. Siranuş'ta olan bu değişiklik, genç kızın iffet ve nâmusu hakkında, etrâfına tam bir emniyet ve itimat verir. «*Bulduğumuz memûriyet üzerine kızcağızın bu gün ibrâz eylediği âsâr-ı memnûniyyet ve âlâyim-i itminân öyle bey ü şîrâ-yı visâl ile kendi vakar-ı nisvâniyyesini sevdâ-perestânın pây-e telvisi altına atarak geçinmek hayâli bu kızın semtine bile uğramayıp, mesâi-i mahsûsasıyla madde-ten bahtiyârane taayyüşe nâil olamasa bile, muhâfaza-i haysiyyet ve vakar bahtiyarlığını cana minnet addeylemek hiss-i sahîh-i müstakimânesinde bulunduğunu nazarımda kat'iyen isbât eylemiştir.*» (s. 252).

Görülüyor ki, Siranuş maddeten zarûret içinde olsa bile, hiç bir zaman kadınlık haysiyyet ve vakârını ayaklar altına aldirmayı düşünmemiştir.

Kadınlık haysiyyet ve vakârını dâimâ «cana minnet» adde-ten Siranuş, nefesine hükmetmenin de büyük bir örneğini verir. Refet ile ilk karşılaşışıkları zaman birbirlerini sevdikleri hâlde,

Siranuş'un gösterdiği metânet karşısında birbirlerine bu sevgi hakkında tek bir kelime dahi söylemezler. Kendi saâdetini bir arkadaşının felâketi üzerine kurmak alçaklığını asla kendisinde bulmayan Siranuş, bu hususta kendi helâkine bile râzı olur. Siranuş bu helâk olma yolunda ilk adımı Karnik ile evlenme kararını verdiği zaman attı ise de Karnik'in ona sırf parası için yaklaşması ve parayı temin edince hayâtından uzaklaşması, genç kızı felâketten kurtarmıştır.

Ağavni'nin bir cinâyete kurban oluşundan sonra Siranuş ile Refet arasındaki aşk ortaya çıkar. Bütün hayâtı boyunca kadınlık haysiyet ve vakârının tam bir timsâli olan Siranuş, müslümanlığı da kabûl ederek Refet'le evlenir.

Roman boyunca tek bir karakter çizgisi üzerinde giden Siranuş, Beyoğlu'ndan kopup müslüman âlemine girmesi ile babası Ali Osman Topuz Bey'in vasiyetini de yerine getirmiştir.

AĞAVNİ :

Romanın diğer mühim kadın kahramanlarından biri olan Ağavni, ilk gençlik yıllarında sukût etmiş bir kadın olmakla berâber daha sonraları «islâh-ı nefse» muvaffak olmuş bir tiptir.

Antuvan Kaloryo adında bir İtalyan tâcirinin Maryam adındaki metresinden doğan Ağavni'yi, muharrir bize şöyle tanıtmaktadır: «Lapiska saçlar, kadınların «tahrirli mâi» dedikleri gözler ki mâisinin etrâfı kalem-i kudretle bir hatt-ı siyâh çekilerek tezyîn olunmuş! Bu güzel gözler küçük ve hattâ pek küçük, lâkin şiddet-i zekâyâ ve nefret-i şetârete delâlet etmek üzere mini mini çeşmhânelerinde fırıl fırıl dönerler.

Ten gâyet beyaz. Hattâ biraz solgunca bile! Burun küçücük. Ağız daha küçük. Çene yus yumru olduktan mâadâ mün-tehâsı bir zenehdan ile müzeyyen. Heyet-i umûmiyyesinde öyle bir hâl var ki gülmediği zaman dahi gülüyor zannolunur. En büyük hüzn ü elem bu çehreyi tağyir edemez. Ağlasa bile göz-yaşları o çehre üzerinde bir ziynet-i zâide olarak telâkki olunur. Bir tebessüm-i dâimî, ince ve solgun dudaklarını dâimâ küşâd bulundurduğundan, tâneleri küçük ve biraz da seyrek olan dişleri, belki ressamların zebân-ı intikâdını tahrik edebilir ise de, eğer tâbir câiz ise kâide-i hilkat böyle olmasını iktiza eder.» (s. 16).

«İstanbul'da mümkün olabilen tâ'lim ve terbiyenin merteb-i kemâlini» (s. 72). «bulmuş olan Ağavni dört yaşında babası tarafından ... râhibeleri mektebine verilir. Bu mektepte, beş yaşındayken babasını, on iki yaşında da annesini kaybeder. Annesinin ölümü üzerine hayatta kimsesi kalmayan Ağavni, İtalyan konsolosluğu aracılığı ile, Beyoğlu'ndaki kibar ecnebi âilelerinin kızlarına lisan, edebiyat ve müzik dersi veren madam C... 'nin pansiyonuna girer. Çocukluk devresi ... râhibeleri okulunda katı bir disiplin altında geçtikten sonra, ilk gençlik yıllarında girdiği bu okuldaki serbest hayat, genç kızın rûhunda bir sarsıntı meydana getirir. Ağavni bu sarsıntı içinde hayatının gâyesini bulmaya çalışır: «Bu dünyâya gelmekten maksat o yaşı kadar dest-i terbiyelerinde bulunduğu râhibe kızlar gibi dört duvar arasında sıkışıp kalmaktan ibârettir, itikadında hiç değil idi.» (s. 150).

Yaşamanın gâyesinin ne olduğunu değilse de ne olmadığını bu şekilde tesbît eden genç kız, hayâtı, okuduğu romanlardan öğrenir. Öğrendiklerini bir an evvel yaşayabilmek içinse, içinde şiddetli bir arzu duymakla berâber, rüşdünü isbât edinceye kadar okulda kalmak mecbûriyetinde olan genç kızın rüşd yaşı olan yirmi bir yaşından önce okuldan çıkabilmesi için evlenmesi gerekmektedir.

Ağavni cemiyetteki yerini tesbît edebilmiş bir kızdır. «Kendisi gibi aslı nesli belli olmayan bir kızı, olsa olsa yine bir asılsız nesilsiz, ipsiz sapsız adamın kabûl edebileceğini ve şâyet erbâb-ı liyâkattan birisi kabûl edecek olsa, bunu kendisi hakkında bir eser-i merhamet sayacağını ve ihtimâl ki o merhamette bile bahûl olarak mücerred mini mini servetciği hatırı için tezevvücüne tâlib olacağını öğrenmiş idi.» (s. 106). Ağavni bu sebeple kendisine yapılan iki evlenme teklifini de kabûl etmez.

Genç kızın sukûtunu hazırlayan en önemli sebep, muhakkak ki cemiyetin ona vurduğu gayri meşrûluk damgasıdır. Okuduğu romanlardan öğrendiğine göre bu damganın, ahabları tarafından hatırlanmayacağı yegâne hayat, sefihâne bir sûrette yaşanacak hayattır.

Okuldan ayrılınca bu yolu seçer ve kısa zamanda safâhat âlemlerinin gözdesi olur.

Fakat yaşadığı bu sefihâne hayat genç kızın içindeki ahlâk duygusunu ve fazilet ışığını söndürememiştir. Siranuş ile karşılaştıktan sonra ikisi arasındaki farkı gâyet iyi görebilen Ağavni, Siranuş'a karşı derin bir saygı duyar.

«Ağavni, gerçi bilâ-ihyâir kendisini vur patlasın çal oynasın âlemlerinde kaybedip gitmiş ise de, Siranuş gibi bir iffet-i mücesseme karşısında bulundukça, onu pek âli ve kendisini pek zelil bularak, zilletin ulüvviyyete ve fuşun iffete karşı her zaman mecbûr olduğu tâzîm ile boyun eğmekten vicdânını kurtaramıyordu.» (s. 184).

Ağavni'nin Siranuş'a karşı duyduğu bu hayranlık, yaşadığı serbâzâne hayattan nefretini hazırlarsa da o, kendi isteği ile girdiği bu âlemden yine kendi isteği ile çıkmasını bilmiştir. *«O âleme bilerek girmiş yine bilerek çıkmış! Nefsini izâlede irşâda da yalnız kendisinde kudret var. Eşekler gibi başkalarının efsâdına kanarak düşmemiş. Âcizler gibi başkalarının irşâdına ihtiyâc ile kalkmamış.»* (s. 208).

Hatta Ağavni, bu âlemden kendisini sıyrırken Rafet'i de berâberinde alır ve iki genç yaşadıkları sefihâne hayâtın dışında, gayr-i meşrû olmakla berâber, meşrû âlemlerin bir çoğundan daha temiz ve daha saygılı bir şekilde birleşirler. Bu birleşmenin senedi, Ağavni'nin, Refet'in dizlerine kapanarak ettiği yemindir.

«— Senden başka insan yüzü görmeyeceğime yemin ve kâsemle kendimi bu levsten tathîr edeceğim.» (s. 75).

Terk ettiği mülevves hayâtı hatırladıkça kendi kendisinden iğrenen ve ettiği yemine son derece bağlı kalmasını bilen Ağavni, Refet hakkında dâimî bir endişe duymaktadır. Bir gün gelip Refet'in, kendisinden ayrılacağına muhakkak nazarıyla bakan Ağavni, bu ânı ölümü düşünür gibi düşünmekteydi.

Mensûb olduğu katolik mezhebinin bâzı kâidelerinden intikâm almak arzusu ile hayâta atılan Ağavni, bu hevesinin boşluğunu anladıktan sonra, kendisinde meydana gelen yorgunluğu gidermek için, çocukluğunun ilk disiplini olan manas-

tır inzivâ hayâtının alıştırdığı sadâkatla Refet'in himâyesinde yaşar ve Refet'in himâyesindeyken ölür.

NOVART :

Yirmi beş, yirmi altı yaşlarında güzel bir kadın olan Novart servetini kaybetmiş bir ermeni âilesinin kızıdır.

Esas karakteri itibâriyle zevke, eğlenceye düşkün bir tip-tir. Bu zevk ve eğlencelerde bol da para harcayan kadın, isrâfının etrâfında doğan şüphelerden dolayı, çok güzel olmasına rağmen bu yaşa kadar bekâr kalmıştır. Nâmusu hakkında herkesin kafasında bir «acaba» fikri vardır. Fakat Novart'ın bu yaşayışı bütün tâliplilerini korkutursa da, Antuvan Kolaryo adlı bir İtalyan tüccar Novart'a olan aşkına mağlup olarak bu genç kadınla evlenir. Ne yazık ki Novart israf hayâtı esnâsında, ihtimal ki parasının kaynağı olan menbâlarda iffetini kaybetmiş olduğu gibi, üstelik hamile de kalmıştır. Bu durumu farkeden Antuvan Kolaryo, katolik mezhebi prensiplerinden dolayı Novart'tan büsbütün ayrılamazsa da, yatağını ayırmak sûretiyle genç kadını cezâlandırır. Bütün hayâtı boyunca kadınlık gurur ve şerefinden habersiz yaşayan Novart, bir ara kocasından özür dilemek faziletini gösterirse de haysiyeti zedelenmiş olan Kolaryo karısını affetmez. Bu fazilet çıkışında mağlup olan Novart, artık intikam sırası kendisine gelmiş gibi hiç bir kayıt tanımadan «gezip tozduğu yerlerde fenâ fenâ izler dahî bıraktığı hâlde» sefihâne bir hayâtın içine girer. Kocasının hiç bir dahli olmadan dünyâya getirdiği bir erkek çocuğun arkasından, ihânatlarının bir neticesi olarak ikinci defâ hâmile kalır. Bu hâmilelikten sonra Antuvan Kolaryo Novart'ı büsbütün terkeder. Kolaryo'nun gidişini tam bir serbestlik olarak telâkki eden Novart, sefâhat âlemlerinin en yüksek salonlarından başlayarak kısa zamanda bütün mal ve parasını kaybederek «o sefâlet âleminin beslenmesi sayılamayacak derecelere düştü.» (s. 120). Nihayet yakalandığı frengi hastalığı neticesinde ölür.

MARYAM :

Antuvan Kolaryo'nun metresi ve Ağavni'nin annesi olan Maryam, genç yaşta dul kalmış kimsesiz bir ermenidir. Beyoğ-

lu'nda hizmetçilikle geçimini temin eden bu kadın, Antuvan Kolaryo'nun evine de girip çıkmakta ve madam Novart'ın dikiş işlerini görmektedir. Bu giriş çıkışta Antuvan Kolaryo ile Novart'ın evlilikleri hakkında bilgi de edinen Maryam, dürüst ve nâmuslu tavrıyla etrâfının dikkatini çeker. Maryam'daki bu fazileti keşfeden Antuvan Kolaryo, âile hayâtında bulamadığı saâdeti, bu kadın ile kuracağı gizli hayatta arayarak, Maryam'dan metresi olmasını ister. O da bunu kabûl eder. Fakat Maryam, kabûl ettiği bu teklife hiçbir zaman yasak bir zevkin tatmini yönünden bakmamış, bunu bir hesâba mebnî münâsebet olarak karşılamıştır. Bu hesap geçim sıkıntısıdır.

Tek sıkıntısı geçim olan Maryam, Kolaryo'yla olan münâsebetiyle bunu temin ettikten sonra bütün varlığıyla karısı tarafından aldatılan bu adama bağlanmış, ondan bir de kız çocuğu dünyâya getirmiştir.

Maryam otuz üç, otuz dört yaşlarındayken Kolaryo ölür. Fakat Maryam ona karşı duyduğu hislerden bir şey kaybetmez. Kendisine yapılan bütün âşıkane teklifleri reddederek «*üzerine bakıyye-i ömründe siyah dibetten başka fistan giymeme kazm-i kat'ıyyesiyle Hasköy tarafında ufacık bir hâneye sokulup sâkitâne ve sâkinâne yaşamağa...*» (s. 103) başlar.

FERİDE :

Romanın cereyan tarzını değiştirmek için muharrir tarafından ortaya konulmuş hissini veren Feride, gıyâben dahi olsa vak'aya iştirâk eden tek müslüman genç kızdır. Seyyid Mehmed Nûman gibi kültürlü bir babanın tek kızı olmasına rağmen hastalıklı olmasından dolayı tâlim ve terbiyesine itinâ gösterilememiştir. Annesi son derece güzel bir çerkez kadını olduğu hâlde, Feride babasına çekmiş, zayıf, kuru ve çirkin bir kızdır.

Feride'nin en büyük talihsizliği babasının kâtiplerinden olan Refet'i sevmesidir. Bu sevgi, câhilliğine bir de acz ve keder ilâve ederek felâketini hazırlar.

Romanda zavallı kız durumunda olan Feride, Ahmed Midhat Efendi'nin, kadınlarımızın tahsilleri hakkındaki fikirlerini söylemeğe zemin teşkil eder.

TAKUHİ :

Novart'ın ikinci çocuğu olan bu kızın küçüklüğü, annesinin sefâhat âlemlerine devâm edenlere hizmet etmekle geçmiştir. Novart'ın ölümünden sonra bir âilenin yanına besleme olarak verilir. Bu hayatta günden güne büyüyüp serpilen Takuhi, iffetini uzun zaman muhâfaza edemez. İki defâ çocuk düşürdükten sonra, üçüncüsünde kendisi de ölür.

Bu tâlihsiz kızın hayâtı, Ahmed Midhat Efendi için, Şark'ın câriyelik ve Garb'ın beslemelik müesseselerinin mukâyesesini yapmaya müsâit bir zemin yaratır.

VARTOV DUDU :

Nâmuslu bir ermeni kadınıdır. Madam C...'nin pansiyonundan ayrıldıktan sonra Siranuş bu kadının himâyesine verilir. Romanda şahsiyeti üzerinde durulmaz.

BAYZARU'L-UYÛNÎ :

Siranuş'la ilgili olarak tanıdığımız bu kadın oldukça merhametli ve iyi yürekli bir insandır. Doğduğu zaman kilisenin kapısına bırakılan Siranuş'u büyük bir itina ile temizler ve daha sonra çocuğu almaya gelen Tunuslu'ya, onu, teslim eder.

Erkek Kahramanlar

REFET :

Romanın başlıca erkek kahramanı olan Refet, Anadolu ve Rumeli'de aşar iltizâmı işlerinde bulunmuş, Bedreddin Bey adlı bir şahsın oğludur. Seyyid Mehmed Nûman'ın ticârethânesinde kâtip olarak çalışmaktadır. Babasını genç yaşta kaybeden Refet'in kendisinden büyük iki kız kardeşi daha varsa da romanda bunlar hakkında bilgi çok azdır. Biz Refet'in sağ olan annesi ile de karşılaşmayız. Ancak, bir ara Refet'ten, yaşlı kadının hasta olduğunu, daha sonra da öldüğünü öğreniriz.

Babasının ölümü ile kendisine hatırı sayılır bir mîras kalan Refet «*yirmi dört, yirmi beş yaşlarında tahmîn olunabilir. Orta boylu, tıknazca, kumral tüylü, koyu elâ gözlü, sevimli yüzlü bir gençtir.*» (s. 59).

Babasının sağlığında Refet'in tahsiline oldukça ihtimam gösterilmiştir. Bir taraftan mekteb-i rüştiyyeye devâm eder, diğer taraftan da husûsi hocalardan Fransızca, Arapça ve Farsça

dersleri alır. Babasının arzusu, Refet'i mülkiye memuru yapmaktır. Bu maksatla rüştiyeyi bitirdikten sonra, onu bir kaleme verir. Fakat Refet'in tahsile hevesi olmadığından bu derece dikkat ve itinâyâ rağmen hiçbir muvaffakiyet elde edilemez. Refet bu muvaffakiyetsizliği mülkiye mesleğini sevmemesine bağlar «...*kitâbet-i mülkiye mesleğini bir türlü sevedim. O sınıfta bulunanların hâl ü şânlarını tab'ıma muvâfık bulamadığım için mesleklerini de sevemiyordum.*» (s. 80).

Refet, babasının ölümünden sonra kaleme devâmı keser ve eline geçen servet ile Beyoğlu'nun zevk ve eğlence hayâtına dalar. Aradan birkaç sene geçmeden bütün servetini bitiren delikanlı, bu âlemden sıyrıldığı zaman, sefâhat arkadaşlarından ticâret hakkında pek çok bilgi edindiği gibi, asıl servetin de bu yolda kazanılabileceğini öğrenmiştir.

Refet devâm ettiği kalemdeki memurların durumunu ve ticâret hakkında edindiği bilgileri birleştirerek şöyle bir neticeye varır. «*İnsan eğer kudret-i vehbiyye ve kesbiyyesiyle din ü devletine bi-hakkın hüsn-i hizmet edebilecek ise memuriyyet yolunu tercîh ederek, yoksa hem kendi başına bir mâişet-i müstakilâne ile yaşamak ve hem de nâmus dâiresinde zenginlik ihtimâlâtının yolunda bulunmak ister ise mutlaka ticâret tarikini tercîh eylemelidir.*» (s. 81).

Aynı zamanda Ahmed Midhat Efendi'nin de memuriyet ve ticâret hakkındaki görüşleri olan bu fikirler, Refet'in ticâret hayâtına atılmasını hazırlar.

Hovardalık âleminde «*bir avucunda lira, bir elinde kama*» (s. 71) her istediği kadına sâhip olabilen Refet, ilk mağlûbiyeti Ağavni karşısında alır. Mağlûbiyeti bir türlü hazmedemeyen delikanlı, senelerce bu genç kadının peşinden koşarsa da onu elde edemez. Nihâyet serveti tükenip, bütün dostlarını kaybedince Ağavni ona kollarını açar. Bu suretle birleşen iki genç sefâhat âlemlerinin levsinden kurtularak temiz bir hayat yaşamağa başlarlar. Fakat Refet'in Ağavni ile olan münâsebeti, Ağavni yönünden büyük bir aşkla beslenirse de, Refet yönünden genç kadının «islâh-ı nefis»ine dayanan bir hesâba mebnidir. «*Ağavni hakkındaki ilk hevesim, yalnız çocukça, mirasyedi-*

ce bir hevesti. Muahharen Ağavni ile birleşmeğe rıza gösterişim onun arzu ettiği halâsa, benim refâkatimle nâil olabileceğini iddiâ eylesinden nâşi idi.» (s. 307).

Son derece dürüst ve nâmuslu bir genç olan Refet, Ağavni'nin bu iddiasına saygı duyarak, onunla hayâtını birleştirir. Delikanlı, aslâ bir âile yuvası şeklinde olmayan bu birleşmeye Ağavni'nin ölümüne kadar sâdık kalmıştır. Siranuş'a karşı olan aşkından bile hiç renk vermeyen genç, ancak Ağavni'nin ölümünden sonra sevgisini açığa vurmuştur.

SEYYİD MEHMED NÜMAN :

Romanın birinci, ikinci ve üçüncü bölümlerinde bir iyilik timsâli olarak kendisini hissettiren Seyyid Mehmed Nûman, bu bölümlerdeki şahısları âdeta kendi hükmü dâiresine almış olduğu hâlde, biz onu ancak kendi adıyla anılan dördüncü bölümde tanırız.

Aslen Mısırlı olan ve Hidiv Abbas Paşa zamânında İstanbul'a göç eden Seyyid Mehmed Nûman, yaşı yetmiş beşi geçtiği hâlde «*sakalında siyah kıllar hâlâ beyazlara gâlip, vücûdî hâlâ kayış gibi kavî ve harekât ve sekenâtı hâlâ çevik ve zinde.*» (s. 126) bir ihtiyardır. Birkaç defâ evlenmiş ve birçok çocuğu dünyâya gelmiş olmasına rağmen son evlendiği bir çerkez kadınından doğan Feride adlı on yedi yaşında bir kızı hayat-tadır.

Gençliğinde bir ara gazetecilik de yapan Seyyid Mehmed Nûman, Mısır'da birkaç geniş çiftliğin ticârî işlerini görmekle hayâta başlamış ve tanıdığı Avrupalı tüccarlardan edindiği bilgilerle bu sâhadaki mâlûmatını arttırmıştır. Romanda şahsiyetinden ziyâde ticârî fikirleriyle tanıtılan Seyyid Mehmed Nûman'ın «*nazarında insanın bi-hakkın reşid olması, kendi ekmeğini kendi kırmasıyla mümkün görülmekte idi.*» (s. 137). Seyyid için önemli olan şey kazanmaktır. «*Bence asıl hikmet ve ehemmiyet kazanabilmektedir.*» (s. 139). Bu hikmet ve ehemmiyete bağlı olarak gençlere en önemli tavsiyeleri «*Mümkün merteye kolayca ve çokca para kazanmanın yolunu öğrenecek sözler.*» (s. 139) mâhiyetindedir.

Kafasında, Avrupalı tâcirlerden öğrendikleriyle daha da genişleyen ticârî fikirleri olduğu hâlde İstanbul'a gelen Seyyid, kendisine teklif olunan bir devlet memûriyetini kabûl etmez. Onun nazarında devlet hizmeti geçim vâsıtası değil bir şereftir. «Devlet memûriyyetini doyumluk diye, ma'kel diye telâkki etmemelidir. O bir kesb ü kâr değildir. Bir şereften ibârettir.» (s. 132).

«Ben şu yaşı kadar yaşadığım hâlde kafamın doğru gördüğü kavâidden başka bir şeye itbâ etmedim» (s. 284) diyen Seyyid Mehmed Nûman, hayâtı için esas gâye olarak seçtiği ticârî faâliyete girişerek kısa zamanda, dünyânın her tarafında şubesi olan geniş bir iş kurmayı başarmıştır.

Romanda üzerinde fazla durulmayan bir husus, Seyyid Mehmed Nûman'ın Refet'in babası Bedreddin Bey ile Siranuş'un babası Ali Osman Topuz Bey'in arkadaş olmasıdır. Bu iki arkadaşlık neticesi olarak, Seyyid, Refet ve Siranuş'un hayatlarını dâimî bir kontrol altında bulundurur. Babasından kalan serveti Karnik'e kaptıran Siranuş, bu arkadaşlık sâyesindendir ki zor durumda kalmamış, Seyyid, bu genç kızın geçimini üzerine almıştır.

Roman boyunca zaman ve zamânın içinde gelenler, en fazla Seyyid Mehmed Nûman'a tesir eder. Hayatta olan yegâne evlâdı Feride'nin bir acz duygusu içinde işlettirdiği cinâyetin verdiği ruh sarsıntısı içinde yatağa düşmesi, ihtiyarı üç hafta içinde gerek vücut ve gerek dimağ yönünden perişan eder. «Adamcağız iki üç hafta zarfında, iki üç yıllıktan ziyâde yaşayıp büsbütün ihtiyar olmamış mı?

Aman Yâ Rab! Sakalında değil a, kaşlarında bile bir kıl siyah kalmamış. Yüzü gözü bir kat daha çekilmiş, kurumuş! Bütün vücûduna bir de lerze ârız olmuş.» (s. 252).

Seyyid Mehmed Nûman'ı bu şekilde ihtiyarlatan kızının hastalığı değil, Feride'nin sayıkladığı asıl sebeptir. «Zavallı ihtiyârın cangâhında mutlaka evlâd acısından büyük bir acı var. Mutlaka cinâyet acısı.» (s. 154).

Ahmed Mithat Efendi'nin kendinde olan birçok kabiliyetlerini ve fikirlerini izâfe ettiği Seyyid Mehmed Nûman, kızının

ölümünden sonra bütün ticârî faâliyetlerini durdurur, ömrünün kalan yıllarını geçirmek üzere Medine'ye göç eder ve orada ölür.

AHMED MİDHAT EFENDİ :

Ahmed Midhat Efendi romanda vak'ayı temâşâ eden ve ona şahid olan bir şahıs durumundadır. O, Siranuş, Refet ve Seyyid Mehmed Nûman ile ilgili olaylarda romanın akışını üzerine alacak derecede bir ağırlık altına girerse de, vak'a içindeki bir kahraman olmaktan ziyâde vak'ayı seyreden bir şahıs hüviyetini, karşımıza dâimâ fikirleri ile birlikte çıkmakla devâm ettirir. Biz de Ahmed Midhat Efendi'yi tahlil ederken onun yazı hayâtı ve diğer bâzı hususlardaki fikirlerini romanda olduğu kadarıyla belirtmeye çalışacağız.

Okuyucunun karşısına, ilk defâ Beykoz'dan İstanbul'a gelmekte olan Şirket-i Hayriyye vapurunda çıkan muharrir, seyahat esnâsında nasıl vakit geçirdiğini anlatırken «*esnâ-yı seyhâhatta dünyânın yazısını yazarız.*» (s. 4) der. Onun için Şirket-i Hayriyye vapurları bir nevî çalışma yeridir. Fakat o yazı işlerinin çoğunu yine de evinde, kitapları arasında görür.

Ahmed Midhat Efendi, bizde ferdi çalışmanın edebiyâta aksinin ilk büyük temsilcisidir. «Makine» gibi çalışır.

«*Kalbimdeki inşirah ile o gün akşama kadar makine gibi çalıştım.*» (s. 78). Her şeyi «yercesine» okur. «... matbaaya gelerek gazeteleri gözlerimle yercesine gözden geçirmeğe başladım.» (s. 229). Bu çabukluk içinde yazdıklarını okumaya bile zamânı yoktur. «*Hemen her yazdığımı bir daha okumamak mecbûriyyet-i acûlânesiyle mürettibhâneye gönderdim.*» (s. 229).

Bütün bu acelelik içinde bile Ahmed Midhat Efendi etrâfını görebilen, yaşadığı âleme dikkat edebilen bir insandır. O, her sınıf halkın içinde gezer. Gezdiği yerlerde gördüğü şeylerle hem merâkını giderir, hem de bundan zevk alır. «*Ahvâl-i beşeriyye ve medeniyyenin bu kısımlarını görmek için pazar kayığı, su kayığı, sebze kayığı, balık kayığı filan gibi şeyleri ziyâret, tahkik ve temâşâ merakımdır, zevkimdir.*» (s. 54). Etrâfı görerek ve işiterek yaşayan insan onun nazarında hakim insandır. Bu insan göz ve kulaklarının hakkını vermiş demektir.

Ahmed Midhat Efendi'nin nazarında âlem bir tiyatro sahnesidir. O, sâdece bu sahnede oynanan oyunu değil, oyunun hazırlık safhasını olduğu gibi, cereyânı esnâsında dıştan gelen tesirleri bile incelemeye kendisini mecbur hisseder. «*Nazarımda âlem bir tiyatrohânedir. Onun üzerinde oynanan oyunların dakâyıkına vukûf için pek mütehassis ve dikkatli davranmağa mecbûrum. Yalnız sâha-i temâşâ üzerinde icrâ olunan şeylere değil, kulisler aralarına, perdeler arkalarına süflör bacalarına, makinistler merdivenlerine, iskelelerine, kadar isâl-i enzâr-ı tecessüse mecbûrum.*» (s. 251). Bu mecbûriyet, muharrir, yazı yazma anlayışından gelmektedir. «*...yazı yazmak için görmek ve duymak lâzımdır. Müşâhede ve ihtisâs olmazsa insan neyi yazacak.*» (s. 314).

Bunların dışında, romanın birçok yerinde yeri düştükçe ticârete âit fikirlerini de söyleyen muharrir, Seyyid Mehmed Nûman'a söylettiği şeyleri ya tekrar veyâ tasdik etmektedir. Ayrıca Novart'ın kızı Takuhi'nin ölümü üzerine câriyelik ve beslemelik hakkındaki görüşlerini uzun uzadıya anlatır.

KARNİK :

Romanın ikinci derecedeki şahıslarından olan Karnik, erkek kahramanların içinde yegâne kötü tiptir. Karnik, görünüşte Novart'ın Antuvan Kolaryo'dan, aslında ise bir başkasından olan ilk çocuğudur. Çocukluğu «*vâlidesinin bezm-i sefâhat ve mel'anetine müdâvim olanlara mini mini elleriyle hizmet etmek.*» (s. 101) le geçen Karnik «*Ne güzel, ne çirkin, ne iyi, ne kötü, ne âlim, ne câhil! Pek mutavassıt, pek sâde bir Karnik.*» (s. 117) olarak bize tanıtılırsa da daha sonra şahsiyetinin iki esas cephesi ortaya çıkar.

Karnik müptelâsı olduğu kumara para bulabilmek için sinsi bir şekilde davranmağı başarabildiği gibi, icâb eden yerde kaba kuvvet de kullanmayı bilir. Birinci yönü ile Siranuş'a karşı başarı kazanan Karnik, ikinci yönünün aşırılığı yüzünden idâma mahkûm edilir.

ALİ OSMAN TOPUZ BEY :

Siranuş'un babası Ali Osman Tapuz Bey, Tunus'la İstanbul arasında iki ayda bir sefer yapan bir geminin kaptanıdır. Bu

gelip gitmeler esnâsında münâsebet peyda eylediği Takuhi Benet Kazar adlı bir kadından dünyâyâ gelen kızı Siranuş'u, kapısına bırakıldığı kiliseden almak için, gece vakti kilisenin kapısını çaldığı zaman, onu ilk defâ görürüz. Muharrir, Ali Osman Topuz Bey'i, bize, zangocun gözü ile şöyle tanıtır. «*Bir de ne görsün! Gulyabâni gibi bir herif. Boyu, en uzun boylu adamlardan sekiz on parmak daha uzun! Vücûd, en iri vücûdlardan daha iri! Fazla olarak başında yarım köy kabağı kadar bir Tunus fesi! Arkasında önü bükme işli ve macarvârî kaytanlar ile ilik düğmeli bir setri. Ayağında, paçası dar ve yukarıya doğru gittikçe geniş bir pantolon ki o zamanlar buna Fransız biçimi pantolon derler idi... Sim siyah pala bıyıklı, ortaca yaşlı, gereği gibi esmer tenli, tünd çehreli, kalın ve kaba sesli, kahraman tavırlı bir Tunus'ludur.*

Bu adam setrisinin altından pantolon üzerine bir de kılıç kuşanmış idi. Setrisinin önü açık olduğu için kılıcın tokası görünüyordu. Hattâ tokenin üzerindeki çıpa resmi bile zangocun nazar-ı dikkatine vâsıl oluyordu. Anlaşıldı ki bu adam Tunus bahriye zâbitânındandır.» (s. 173).

Seyyid Mehmed Nûman'ın arkadaşı olan Ali Osman Topuz Bey hakkında verilen bu bilgiden başka bir de Seyyid'in, onun hakkında söyledikleri vardır. Bunlar Topuz Bey'in karakterini bize gösterir. «*Sadâkat, safvet, sebât ve metânet gibi fezâilin kûffesini câmi' olduktan fazla, bu fazîletin mukâbilinde maâyibden de hemen hiçbir şey yok idi.*» (s. 290).

ANTUVAN KOLARYO :

Cenevizli bir İtalyan'dır. Yirmi seneden beri ticâretle meşgûl olmaktadır. Bu sâyede epeyce zengin olmuştur.

Novart adlı bir ermeni kızıyla evlenir. Fakat evliliğinin onbeşinci günü karısının daha önce bir başkasından hâmile kalmış olduğunu anlayınca sonsuz bir kedere kapılır. Kilisenin sıkı hükümlerinin ağırlığı altında ezilen Antuvan Kolaryo, karısından boşanamazsa da vücutça mufarakatla ondan ayrılır. Bu arada son derece nâmuslu bir kadın olan Maryam ile gizli bir münâsebet kurar. Karısının yine kendisinden olmayan ikinci hâmileliğinden sonra, Kolaryo, Novart'ı büsbütün terkeder ve Maryam'la olan hayâtını âşikâre vurur.

Meşrû âilesi yanında bedbaht olan Antuvan Kolaryo, saâdeti metresi Maryam'ın yanında tadar ve bu saâdet içinde elli beş yaşındayken ölür.

ABDULLAH AĞA :

Romana Ahmed Midhat Efendi ile münâsebeti dolayısıyla giren bir tiptir. Abdullah Ağa bir iki defâ karşımıza çıkmış olmasına rağmen romanın etraflica tanıtılmış şahıslarındandır.

«Bizim bir kahveci Abdullah Ağa vardır. O sâdık, sevimli habesi kim sevmez ki, Abdullah Ağa dostlarımızın mechûlî olsun. Abdullah Ağa kahvecimizdir, kilercimizdir. İcâbına göre odacımız, aşçımızdır. Güzel güveçler yapıp bizi pis lokantaların mide almaz taamlarından kurtardığı kuşluklar çoktur. Hele harem kâhyasıdır ki salt bizim değil, müteallikatımızın çoluk çocuğundan şunu bunu almak için çarşıya çıkan kadınların önüne düşmek dahî Abdullah Ağa'ya âit vezâîfendendir.» (s. 240).

«Bundan yirmi beş, otuz sene mukaddem Bağdat'ta vefât eden gözlüklü Reşid Paşa merhûmun kilercisi olan Abdullah Ağa'nın, şimdi kaç yaşında bulunduğunu ona göre tahmîn ediniz. Irz ve edebini terbiye ve nezâketini ona göre mukâyese buyurunuz.» (s. 240).

CEVDET :

Ahmed Midhat Efendi'nin «kardeşim» dediği bir şahıstır. Hiç bir şekilde vak'aya karışmaz. Sâdece Ahmed Midhat Efendi'nin iş veistirâhat anlarında karşımıza çıkar. Son derece hoş-sohbet bir adamdır.

«Bizim Cevdet birçok mehâsin ve meziyyâtına zamîmeten bir de a'lâ musâhibdir. Neşesi olduğu zaman musâhebesine doyulmaz. O kadar komik kesilir ki ahbâb ve ashâbını gülmekten kırar.» (s. 315).

KİRKOR :

Avrupai hayat tarzına özenen yerli hristiyanlardan olan Kirkor, tam bir salon züppesidir. İlk defâ Beykoz'dan İstanbul'a gelmekte olan vapurda tanıdığımız Kirkor «Tahminen otuz yaşlarında, kuzgunî siyah, pala bııklı, Napolyon sakallı, gereği gibi gösterişli, epeyce güzel bir adam idi. Gözde gözlük, elde

eldiven ve baston, yelek ilikleriyle cepleri arasında altın kordon, boyunbağı üzerinde nohut kadar incili, ince ve son moda elbise filânıyla pek süslü bir adam idi.» (s. 23).

Siranuş'la Karnik'in berâberce devâm ettikleri balolardan birinde Karnik tarafından Siranuş'a takdim edilen Kirkor, bu balolarda gösterişli bir hayat yaşamaktadır. Bir zaman Siranuş'a karşı kötü emeller beslerse de, genç kızdan gördüğü sert yüzden dolayı geri çekilir ve bir daha Siranuş'un karşısına çıkmaz.

YAHUDİ :

Ferdi hayâtı hakkında hiçbir şey bilmediğimiz yahudi, para için cinâyet işleyecek kadar kötü bir insandır. Feride Ağavni'yi öldürmek için tasarladığı plânda bu adamı kirâlar. Fakat cinâyet esnâsında kendisi de boğulmaktan kurtulamaz.

Yahudi'nin eşkâli hakkında mâlûmâtı boğulma hâdisesini anında gören bir gemiciden öğreniriz. «Açık kumral, top sakallı, ufarak bıyıklı, iri yapılı, genç, güçlü kuvvetli bir adamdı. Ayağına yelken bezinden bir kısa dizlik giyerek, baldırlar çıplaktı. Arkasında yine o bezden bir cemedan vardı ki kalın amerikan bezinden yapılmış bir gömlek üzerine giymişti.» (s. 236).

Feride'nin Refet'e yazdığı mektubu da aynı Yahudi Beyoğlu'na getirmiştir.

UŞAK :

Siranuş ve Ağavni'nin bulunduğu evin kapıcısıdır. «...yalnız pantolon ve yelek ile mülebbes ve önü kar gibi beyaz bir önlük ile mestûr temiz pâk ve babayiğit bir uşak.» (s. 31) şeklinde bize tanıtılır.

— Devâmı gelecek sayımızda —

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

OCAK 1980 PROGRAMI

4 Ocak Cuma	Cemil Meriç Hümanizm (II)
8 Ocak Salı	Uğur Derman Ölümünün 40. yılında Hattat Hulûsi Efendi
11 Ocak Cuma	Doç. Dr. Mustafa Fayda Hz. Ömer Devrinde Divan Teşkilâtı Devlet Gelirlerinin Dağıtımı
15 Ocak Salı	Doç. Dr. Tevfik Ertüzün Ekonomimizin Aktüel Mes'eleleri
18 Ocak Cuma	Dr. Mustafa Tahralı René Guénon ve Modern Dünyânın Buhrânı
22 Ocak Salı	Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hicret ve İslâm Târihindeki Yeri
29 Ocak Salı	Prof. Dr. Sabahaddin Zaim XV. Hicrî Asırda İslâm Dünyâsı ve Türkiye (II)

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

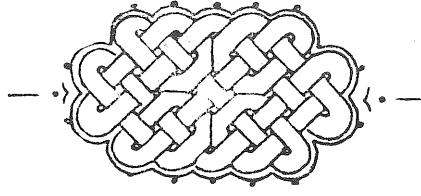
MART 1980 PROGRAMI

4 Mart Salı	Prof. Dr. Turan Yazgan Türkiye'de Sanayinin Teşviki
7 Mart Cuma	Cemil Meriç Târihte Kahraman (I)
11 Mart Salı	Doç. Dr. Mehmed Çavuşoğlu Divan Edebiyatı
14 Mart Cuma	Doç. Dr. Mustafa Kafalı Yakındoğu'daki Gelişen Hâdiseler ve Türkiye
18 Mart Salı	Doç. Dr. Tefvik Ertüzün Ekonomimizin Aktüel Mes'eleleri
21 Mart Cuma	Dr. Mustafa Tahralı René Guénon ve Modern Dünyânın Buhrânı
25 Mart Salı	Prof. Dr. Süleyman Yalçın Sıhhaten Hastalığa
28 Mart Cuma	Prof. Dr. Sâlih Tuğ Hicret Sonrası Medîne

KUBBEALTI AKADEMİK SEMİNERLERİ

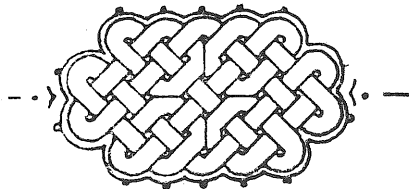
NİSAN 1980 PROGRAMI

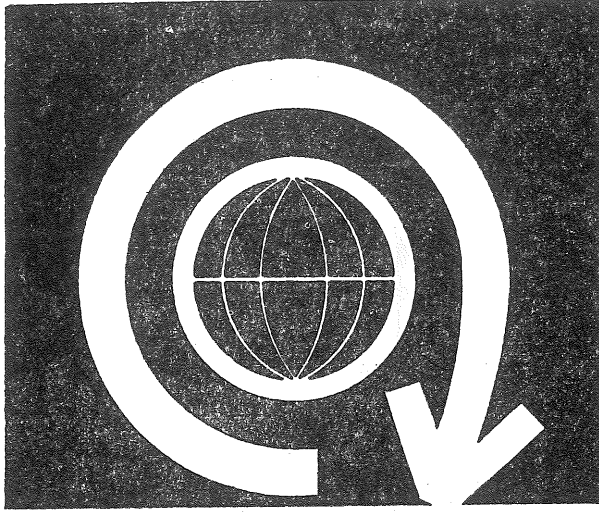
1 Nisan Salı	Doç. Dr. Mustafa Erkal Sosyal Değişme
4 Nisan Cuma	Cemil Meriç Târihte Kahraman (II)
8 Nisan Salı	Prof. Dr. Sabahaddin Zaim XV. Hicrî Asırda İslâm Dünyâsı ve Türkiye (II)
11 Nisan Cuma	Prof. Dr. Ö. Fâruk Akün Türk Dili Karşısında Türk Münevveri
15 Nisan Salı	Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş Türkiye'nin Sosyal Mes'eleleri
18 Nisan Cuma	Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu Kendimize Geleceğiz
22 Nisan Salı	Doç. Dr. Ömer Aksu Sistem Tartışmaları ve Geleceği
25 Nisan Cuma	Prof. Dr. Mehmed Eröz Türkiye'de Yer Adları
29 Nisan Salı	Doç. Dr. Mustafa Kafalı Yakındoğu'daki Gelişen Hâdiseler ve Türkiye

ÜLKER BİSKÜVİLERİ FABRİKASI

*Milli kültürümüze hizmet
eden müesseselere yardım
etmekle iftihar duyar.*

Türkiyede ve bütün dünyada

İhracat ve ithalât işlemleriniz,
döviz, mevduat ve kredi hesaplarınız
ve diğer bütün bankacılık işleriniz için
Akbank'ı tercih ediniz.

Akbank, bütün dünyadaki birinci sınıf muhabirleri
ile işbirliği yapmak suretiyle emrinizdedir.

AKBANK

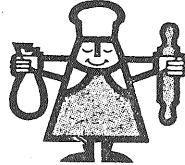

her şeyi ile özel

kalitesi, ambalajı,
mutfağınızdaki yeri ile...

SİNANGİL UNLARI İLE YAPILAN HAMUR İŞLERİNİN DE
ÖZEL BİR TADI, ÖZEL BİR GÖRÜNTÜSÜ VARDIR.

SİNANGİL UNLARI

Adres : Büyükdere Cad. Fargo Han 147/3
Zincirlikuyu - İstanbul
P.K. : 56 Levent - İstanbul
telefon : 66 84 50 (5 hat) - 66 33 52
telgraf : Muzafsın - Levent / İstanbul
teleks : 23652 Siho Tr - 23617 Trsm Tr.

Ulumalmaa
reklam
tel: 1357

AKYILDEZ
İPLİK BOYA VE HAVLU FABRİKALARI

HÜSEYİN KANALICI

SATIŞ: Köföncüler Çarşısı No. 14 Tel. 13 516

SATIŞ: Eski Bakırcılar Kapalı Çarşısı No. 54

BOYA FAB: Yunuseli Köyü T e l. 40

HAVLU FAB: Cezaevi altı Nalbant Sokak No. 9

Tel. 14 991—26 165 BURSA

Millî Kültür ve İrfânımıza Hizmet Eden Müesseselere Şükranlarını Sunar.